

III RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 210 (11).**

1929.

III Riigikogu koosolek 7. veebruaril 1929
kell 10.

Kokku on tulnud 87 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **A. Rei**, sise- ja kohtuminister **T. Kalbus**, välisminister **J. Lattik**, sõjaminister **M. Juhkam**, raha- ja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**, põllu-töominister **K. Soonberg**, teedeminister **O. Köster**, töö-hoolekande- ja haridusminister **L. Johanson**.

Päevakord:

1. K. Veiss'i küsimine töö-hoolekandemi-nistrile riigi- ja õmavalitsuste ettevõtetes ja töökodades töö mitteandmise kohta üle 50 a. vanadele töövõimelistele töölistele.

2. Th. Maurer'i küsimine teedeministrile erarongi all surmasaanud tööliste kohta.

3. M. Laarman'i, M. Martinson'i ja P. Jär-ve' arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele sissemurdmise asjas Vana-Kariste „Maru“ koolimajasse.

4. Põllumeeste kogude Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele metsamaterjalide mittekorralliku saamise üle põllupidajatele.

5. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vas-tamise puhul põllumeeste kogude Riigikogu rühma arupärimisele põllupidajate ikalduse-kahjude puuduliku hindamise asjas.

6. Läbirääkimised A. Mõttus'e erakorralise teadaande puhul võõrkeelte õpetuse korrall-damise üle koolides.

7. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vas-tamise puhul Eesti tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele raudtee-teenistuses ette-tulnud korravastaste nähtuste üle.

8. Läbirääkimised tööerakonna Riigikogu rühma erakorralise teadaande puhul Kärevere silla sisselangemise kohta.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**, pärast esimees **K. Einbund**, lõpul abiesimees **M. Martna**.

Sekretäri kohal sekretär **A. Tammann**, pärast abisekretär **O. Liigand**.

Koosolek algab kell 10.30 min.

1. Päevakorra muutmise ja täiendamine.

Juhataja **R. Penno**: Avan Riigikogu koosoleku. Vabariigi Valitsuse nimel on välisministri kohustetäitja sise- ja kohtuminister Kalbus teinud ettepaneku,

võtta päevakorda 1. punktiks sõjast keeldumise lepinguga ühinemise seadus — Vabariigi Valitsuse ettepanek.

M. Martinson (põl): Põllumeeste kogude Riigikogu rühma nimel teen ettepaneku, võtta päevakorda 1. punktiks läbirääkimised Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma erakorralise teadaande puhul.

R. Vreeman (põl): Teen ettepaneku, päevakorra 8. punkt — läbirääkimised tööerakonna Riigikogu rühma erakorralise teadaande puhul Kärevere silla sisselangemise kohta — võtta päevakorra 2. punktiks.

J. Voiman (stp): Kõigepealt peaksin vaidlema rkl. M. Martinson'i ettepaneku vastu, sest kui see ettepanek vastu võetakse, siis Riigikogu tööd venivad pikale. Eriti aga on tarvis riigi eelarve vastu võtta, ja seepärast ei saa selle ettepanekuga ühineda.

Ma teen ettepaneku,

võtta täna päevakorda Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./30. aastaks — I lugemisel ja see paigutada pärast kättejagatud päevakorra 5. punkti, see on pärast läbirääkimisi Vabariigi Valitsuse vastamise puhul põllumeeste kogude Riigikogu rühma arupärimisele põllupidajate ikalduse-kahjude puuduliku hindamise asjas.

Juhataja **R. Penno**: Hääletamisele tuleb kõigepealt välisministri kohustetäitja ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb rkl. M. Martinson'i ettepanek. (Hääletatakse.) (Vahelhüüe pahemalt poolt: Hakka site kartma eilsest päevast. — J. Laidoner, põl: Ega meil midagi likvideerida ei ole, teil on. — Vahelhüüe asunikkude ridadest: Kas on ära lepitud? — M. Martinson, põl: Aumehed leia-

vad ise lahendusedeed. — Th. Tallmeister, tõe: Mis seda asja enam lahendada, „Päevalehe“ karikatuur lahendas asja ilusasti ära.) Poolt on 26 häält, vastu 36 häält, erapooletuid 7, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Hääletamisele tuleb rkl. Vreeman'i ettepanek. (Hääletatakse.) Poolt on 26 häält, vastu 18, seega on ettepanek vastu võetud.

Hääletamisele tuleb rkl. Voiman'i ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

2. A. Tupits'a erakorraline teadaanne 5. II 29. Riigikogu vestibüülis aset leidnud vahejuhtumise kohta töö-hoolekande- ja haridusminister L. Johanson'i ja A. Tupits'a vahel.

A. Tupits (põl): (Vahel hüüded pahemalt poolt: Sarnast asja ei ole. — Häbi! — Rusikakangelane! — J. Vain, stp: Minge kõrtsi, hakake seal rääkima, aga mitte siin. — Pahemalt poolt: Niisugune kaabaklus. — Hulgalsed vahel hüüded pahemalt poolt. Mä-

ra. Kõik Riigikogu liikmed pahemalt poolt lahkuvad saalist.)

Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. härra Ast kandis siin ette eile erakorralise teadaande selle konfliktiga kohta, mis aset leidis üle eile õhtul Riigikogu eesruumis minu ja minister härra Johanson'i vahel. (Riigikogu liikmed keskelt lahkuvad saalist. Jäävad kohtadele ainult põllumeeste kogude ja Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühmade liikmed ning vähemusrahvuste esindajad. — Paremalt poolt korduvalt: Kardate tõtt? — H. Rebane, põl: Kas Riigivanem ka ühes läheb? Muist sotse jäi sisse.) Selles konfliktis puudutab härra Ast mitmeid asjaolusid ebaõigelt, mida minule siit kohalt lubatagu Riigikogu liikmetele tõevalguses selgitada. Kõigepealt püüdis härra Ast ja püütakse ka mõnes osas ajalehtedes asja nii kujutada, nagu oleksime mina ja minu toimetusel olev ajaleht ebaõiged etteheited teinud härra minister Johanson'ile. Sellepärast peame vaatama, mis kujutab see „Kaja“ sõnum, mis oli selle konfliktiga eelmänguks. Selles sõnumis on öeldud: Sotsialistlik haridusminister saab haridusministeeriumist sõidurahasid aastas 120.000 senti ja töö-hoolekandeministeeriu-

mist jälle 120.000 senti. Töörahvas näeks, et nende minister sellest natuke alla jätkaks, aga ei jäta.

Siin on asja nii püütud kujutada, nagu oleks see vale ja nagu ei oleks seda summat üldse nõutud. Pean ütleva, et niisugune seletus ei ole õige. Õige on see, mis ajaleht „Kaja“ kirjutas. Kui võtate kätte riigi 1929./1930. a. eelarve, siis leiate sealt, nagu ma juba varem tähendasin, lehekülj 32, haridusministeeriumi kulude all § 2 ministri sõidurahad 120.000 senti ja lehekülj 102 § 2 ametisõidud, sõidurahad 120.000 senti, s. o. kokku 240.000 senti. See on punkti pealt niisugune summa, nagu „Kaja“ kirjutab. Nii et ei ole mingisugust valet ega vassimist olnud.

Edasi seletas härra Ast, et minister Johanson ei olevat selleks konfliktiks põhjust andnud ega mind provotseerinud. Pean ütleva, et see seletus ei ole õige. Juba isiklikus asjas koosoleku algusel sõna võttes ütles minister Johanson, et „Kaja“ sõnum olevat insinuasioon ja „Kaja“ ringkondadest ei olevat loota aumehelikkust seda sõnumit öiendada. See oli esimene haavamine minister Johanson'i poolt. Pärast koosoleku lõppu, kui ma alla riietehoiuruumi läksin ja seal palitut selga panin, tuli härra Johanson ja karjus mulle näkku — see on Teist kaabaklus! Lugupeetud härrad Riigikogu liikmed, arvan, et 99% teist oleks samuti teinud, kui mina tegin. (Paremalt poolt: Õige.) (Saksa vähemusrahvuse esindajad lahkuvad saalist.) Sellega ei ole õige see, mis rkl. Ast siit ette tõi, et rkl. Johanson ei olevat mind provotseerinud. Samuti ei ole õige ka see seletus, mis härra Ast andis oma erakorralises teadaandes, kui ütles, et ma olevat isiklikus asjas Riigikogu koosolekul enne eelarve arutamist sõna võtnud. Ma ei võtnud sõna isiklikus asjas enne eelarve arutamist, vaid koosoleku lõpul, kui eelarve oli juba arutatud.

Edasi ütles härra Ast, et see intsident, mis soovimatu on, ja ma ei tunnusta seda ka soovivataks, olla esmakordselt meie parlamendis ette tulnud. See on ebaõige sellepärast, et see vahejuhtumine minu ja härra minister Johanson'i vahel leidis aset Riigikogu eesruumis. Teiseks pean siinkohal tähendama, et esimese Riigikogu päevil just koosoleku ajal lõi sotsialistide liider härra Mihkel Maatna ühele Riigikogu liikmele vastu kõrvu, ja see oli ametliku koosoleku ajal. Nii on algatajad olnud selles „rusikakangelaslikkuses“, mida minule ette heidetakse, sotsialistid ise, aga mitte mina. Niisugune vahejuhtumine oli ka Asutava Kogu ajal. Ma isiklikult tunnustan sarnased vahejuhtumised ebasoovitavaks, aga ei ole õige välja tulla ja öelda, et mina oleksin

siin esimene olnud. Kui minu arvel püütakse hüüda, et mina olevat huligaanselt talitanud, siis pean need etteheited tagasi tõrjuma, sest et minu samm oli välja kutsutud jämedatest haavamistest minu aadressil. Kui tahate huligaansust leida, siis võite mujalt otsida. Eile hommikul tulin põllumeeste kogude rühma toast ja kuulsin, et keegi hüüdis midagi mulle järele. Ümber keerates, nägin koridori lõpul seismas sotsialiste, nende keskel rkl. sotsialistide liider Ast. Tema karjus seal mulle: „Santlaager, tule siia.“ (Vahelhüüe paremalt poolt: Häbi!) Niiviisi talitavad uulitsapoisid, ja kui taetakse kedagi huligaaniks nimetada, siis võib seda öelda sotsialist Ast'i teguviisi kohta, kes niiviisi ütles.

Eile õhtul, kui mina Riigikogu kõnetooli tulin, siis ei antud mulle enesekaitseks sõna. Isegi igas kohtus, kus kõige valjemaid karistusi tarvitatakse, antakse kaebalusele sõna enesekaitseks. Siin aga need inimesed, kes endid tahavad demokraatideks tunnustada, need vägistavad siin ühe Riigikogu liikme õigusi, ei anna talle sõnaõigust. Selle asemele hüüab mulle aga rkl. Vain, et mina olevat Saksa ajal Seckendorf'ilt, tema kassast midagi saanud. Mina tõrjun niisugused insinuatsioonid, mis sõna tõsisemates mõttes insinuatsioonid on, milleks ei ole rkl. Vainul vähematki alust, kategooriliselt tagasi. Nagu näete, austatud Riigikogu liikmed, ei ole mina selles asjas kuidagiviisi Riigikogu prestiiži alla kiskuda tahtnud, ega omal algatusel minister Johanson'ile kallale tunginud, vaid see samm oli provotseeritud ja välja kutsutud. Mina ei ole oma elus ühegi inimese vastu vägivalda tarvitanud ja sellepärast on ka mõne ajalehe etteheited, et mina ei olevat kommangi järgi löönud, nagu see Tartus välja töötatud on, põhjendamatud, sest, austatud Riigikogu liikmed, mina ei ole mingisugune professionaalne tülitseja ega ei taha ka professionaaliks saada, ja sellepärast on ka arusaadav ja vabandatav, et mina neid löömisekombeid ei tunne, mida mõnel pool tarvitatakse.

See on kõik, mis mina tahtsin härra Ast'i erakorralise teadaande puhul öelda. Ma pean veel ütlema, et seal mitmed asjaolud ebaõigelt olid kujutatud, ja tõrjun tagasi kõik tema haavamised ja kahtlustused minu kohta.

M. Martinson (põl) (korra kohta): Teen ettepaneku, pidada läbirääkimisi rkl. Tupitsa erakorralise teadaande puhul ja avada need kohe.

(Riigikogu liikmed keskelt ja pahemalt poolt tulevad saali.)

J. Vain (stp): $\frac{3}{4}$ Riigikogu ei pidanud võimalikuks kuulata rkl. Tupitsa sõnavõtmist... (J. Teemant, põl: Miks ei olnud võimalik?) Kui teil on moraalne mõõdupuu, siis te teate, miks ei olnud võimalik. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Neilkamoraalne mõõdupuu!) Läbirääkimiste jaoks on tarvis nende motiividega tutvuneda, mis rkl. Tupits esitanud. Sellepärast võivad läbirääkimised tulla ühel järgmisel koosolekul, aga mitte täna.

A. Jürman (põl): Mina tahan teada ettepanekut, läbirääkimisi avada rkl. Tupitsa erakorralise teadaande puhul. Meil on Riigikogus seni olnud komme, (O. Gustavson, stp: Rusikatega mitte arveid õiendada.) et igal Riigikogu liikmel on sõnaõigus. (J. Vain, stp: Rusikaõigust ei ole. — M. Martinson, põl: Teie tarvitaste seda eile laudade kallal.) Riigikogu liikme sõnaõigus on kaitstud meie kodukorras. Seal on ette nähtud punkt, et igal Riigikogu liikmel on sõnaõigus. (J. Vain, stp: Aga mitte rusikaõigus.) Teie olete hüllemad sõnaõiguse kitsendajad, kui ükski teine. (Kisa ja müra pahemal pool.)

Juhataja R. Penno: Ma palun rahu.

A. Jürman (põl): Sellel Riigikogu liikmel, kelle au haavati, sellel oli täielik õigus vastata sellele auhaavamisele. (Hulgalised vahelhüüded pahemalt poolt. Müra. — Hüüded: Välja!)

Juhataja R. Penno: Riigikogu liikmed, ma palun rahu.

A. Jürman (põl): Rkl. Joonas, kes tahab siin praegu takistada minu sõnavõtmist, on kõige häbematumalt talitanud... (Kisa pahemal pool. — Hüüded pahemalt poolt: Laske Joonas tulla välja! — J. Voiman, stp: Kuidas tohib niimoodi öelda.)

Juhataja R. Penno: Riigikogu liikmed, ma palun rahu.

A. Jürman (põl): Ma ütlen, häbi peaks olema pahemal tiival sarnast sõnaõiguse äravõtmist praktiseerida. (O. Gustavson, stp: Lugege see läbi, mis teie peatoimetaja selle kohta lehes kirjutab.)

Juhataja R. Penno: Rkl. Gustavson, sõna on rkl. Jürman'il, ma teen Teile märkuse.

A. Jürman (põl): Ma tahtsin tähendada, et ei ole ühelgi rühmal õigust tulla ja takistada kõnelejat, sest et see rühm, kes eile algas sõnaõiguse takistamist ja tahtis sõnavabadust hävitada Riigikogus, see rühm on nüüd näidanud oma õiget nägu. Ja selle rühma ridades istuvad härrad, kes on kõige hullemaid teateid üksikute Riigikogu liikmete vastu avaldanud, mille eest nad kõige raskemaid kohtulikke karistusi saanud, ja sellepärast on neile töökuulmine valus. Aga neil tuleb see ära kuulata, ja sellepärast on tarvilik avada läbirääkimisi selle erakorralise teadaande puhul.

K. Ast (stp): Austatud härrad Riigikogu liikmed! Mina mõtlen, et meie peaksime suhtuma päris rahulikult ja külmavereliselt neisse ülesastumistesse, mida siin katsutakse esile tuua. Lugu seisab selles, et ettepanek, mis põllumeeste rühma poolt tehtud — läbirääkimisi avada — on mõeldud töö takistamiseks. Nende huvides on Riigikogu tööd takistada, meie huvides on tööd teha, ja sellepärast ei maksa minna selle provokatsiooni õnge otsa, mis sealt välja visatud. See härra, kes erakorralise teadaandega esines, ei võinud seda meie rühma kuuldes teha. Meie rühm koosolekuruumist lahkumisega on oma kõlblikku pahameelt tema vastu avaldanud, ja sellega võiksime praegu piirduda. Põllumeeste kogude rühm on enese solidaarseks tunnustanud, nagu teie näete, härra Tupitsa kõlblikult madalal seisva teoga, ja mis võime meie sinna parata. Meil jääb ainult kahetsust avaldada, ja ühtlasi kindel teadmine südamesse võtta, et kõlblik ja moraalne lohakus ei või parlamendi tööd takistada.

M. Laarman (põl): Mul ei ole viisiks isiklikkudele häbematuks reageerida, pealegi kui need üle pea käivad, sest on inimesi, kes mind üldse ei suuda haavata. Kui rkl. Ast tähendas, meie poolt olevat siin töötakistus välja kutsutud seega, et meie nõuame läbirääkimiste avamist härra Tupitsa erakorralise teadaande puhul, siis on see täiesti ebamäärane ja isevärki arusaamine. Meie kuulsime sel korral, kui nõndanimetatud $\frac{3}{4}$ Riigikogu liikmetest ühekorraga tundis tungi välja minna siit koosolekuruumist... (G. Lorenz, as: Ärge kaitske rusikakangelasi, see pole kellegi riiklik küsimus!) Siis oli see omast kohast väga iseäralik nähtus, sama iseäralik, kui nüüd natukese aja eest valitsevad rühmad seega Riigikogu tööd edendasid, et nad kooris igasugust müra tegid. See on täitsa isegune tööedendamise viis. Meie ei sooviks, kui meie oleme valitsevad rühmad, nii-

sugust tööedendamist. Kuid vaated ja arusaamised on väga mitmesugused, ja meie oleme võinud jälgida, kuidas pahempoolsed vaated väga iseäralikud on. Nõutakse vabadust. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kästel ei tohi olla vabadust!) ...nõutakse mingeid demokraatlikke eesõigusi, aga kui neid demokraatlikke eesõigusi ja vabadusi tahab vähemus tarvitada, siis tarvitatakse niisuguseid võtteid, nagu meie alles hiljuti nägime, kus üks suur rühm, nimelt valitsev rühm, terve öhtu kõik selleks tegi, et ei saaks põnevate päevaküsimuste juurde minna, nimelt eelarve arutamise juurde. Meie avaldame sügavat kahetsust, et valitsev rühm nii alla langenud, et ta aru ei saa riiklikkudest küsimustest. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Kui keegi tahaks siduda eilset vahejuhtumist, mille kohta rkl. Tupits siin oma seletuse andis, tänase ja eilse juhtumisega, siis peab see küll iseäralik arusaamine olema. Siis üldse ei oleks võimalik parlamendis tööd teha, sest võibolla natukese aja pärast võib tõusta mõni teine konflikt kahe Riigikogu liikme vahel, siis lähevad jälle $\frac{3}{4}$ Riigikogu liikmetest iseäraliku tungi mõjul välja ja teevad kära.

Juhataja R. Penno: Rkl. Laarman, Teie kõne tegi on läbi.

M. Laarman (põl): Toetan ettepanekut, mis härra Martinson'i poolt tehti.

Juhataja R. Penno: Sõna on palunud rkl. Krents ettepaneku kohta. Sõna saavad ainult kaks poolt ja kaks vastu. Poolt on kõnelenud kaks ja vastu samuti kaks, nii et ettepaneku kohta sõna anda ei saa.

Ettepanek on tulnud 11 Riigikogu liikmelt, hääletada rkl. M. Martinson'i ettepanek kinniselt. (K. Päts, põl: Palun sõna hääletamise motiivide kohta. — M. Martinson, põl: Võtan oma ettepaneku tagasi.) Rkl. Martinson ühes teiste nõudjatega võtab tagasi nõudmise, ettepanek kinniselt hääletada.

K. Päts (põl) (häälet. motiiv.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! See intsident, mis paari päeva eest meie Riigikogu ruumides sündis, on tõesti kahetsemisväärne, ja selle intsidendi juures oleks Riigikogul põhjust olnud peatuda pikemalt. See nähtus kahjuks ei ole ainuke meie parlamendis, vaid meie parlament on selles suunas allapoole läinud. Niisugused nähtused meie parlamendi elus mõjuvad raskelt ja kaugeleulatavalt meie rahvale, kes parlamendis siiski tahaks näha kõr-

gemat riiklikku asutust, kelle kätte rahvas usaldanud kõrgema võimu seaduseandlikul alal. Niisuguse intsidendi lahendamise juures oleks kõigi Riigikogu liikmete kohus pikemalt peatuda ja puudutada neid vigasid, mis kui vähjatõbi meie kõrgema riigiasutuse elusse toodud ja mida peaksime omakord tõsiselt lahendama ja oma sõna ütleva. (K. Ast, stp: Ega seda siin ei saa kaklemisega teha!) On asju, mis hullemad kui kaklemised. Kaklemine ei ole soovitatav ja ainus hädaaukaitse. Auhaavamine ja parlamendi liikme prestiihi allakiskumine rahva hulgas ei ole ilusam nähtus, kui vastu kõrvu löömine ägeduses. (M. Martna, stp v a h e l h ü ü e.) Härra Martna, meie oleme vanad inimesed ja meie võime neist asjadest rahulikult rääkida kui nooremad, ning meie kohus on seda teha. Mina arvan, et niisuguse intsidendi lahendamiseks peaks parlament võtma aega, iseäranis siis, kui on väga ägedalt ühele poolele kallale tungitud. Niisugusel korral oleks parlamendi oma au ja prestiihi kaitse pärast tarvilik asja juures peatuda. Kui seda parlament ei taha teha, siis võib sellest välja lugeda, et parlament kiidab heaks niisuguse korra, nagu meil parlamendi elus igapäevaseks nähtuseks saanud. Niisugusel korral muidugi võib ettepaneku vastu hääletada. Mina isiklikult hääletan ettepaneku poolt mitte seepärast, et tööd takistada, vaid et niisuguste nähtuste kohta tõsise sõna peab ütleva.

Juhataja R. Penno: (Hääletatakse.) Rkl. Martinson'i ettepaneku poolt on 33 häält, vastu 23 häält, seega on otsustatud läbirääkimisi avada. Avan läbirääkimised.

Haridusminister L. Johanson: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma olen juba kolmandat korda sunnitud Riigikogus „Kaja“ teadet õiendama. Täna on rkl. Tupits uuesti tarvilikuks pidanud seda ebaõiget teadet uuesti korrata, kuigi ma arvan, et tervele Riigikogule peaks selge olema, et „Kajal“ siin õigus ei ole.

„Kaja“ kirjutab, et haridusminister saab sõidurahasid haridusministeeriumist 120.000 ja töö-hoolekandeministeeriumist 120.000 aastas. Ma olen juba õiendanud, et ma ei ole saanud ühtki senti sõiduraha haridusministeeriumist ja olen isegi selle summa, mis eelmisest valitsusest üle jäänud, kandnud lisaeelarve nr. 2 arvele riigituludeks. (Paremalt poolt: 1. veebruaril.) Esimesel anti juba ära. Majanduse juhatajana ütlesin juba detsembrikuus, et mina seda raha välja ei võta. Kui Teie aga ütlete, et mina

olen hilja selle korralduse teinud, siis on see uus insinuatsioon. (A. Tupits, põl: „Kaja“ ilmus 1. veebruaril.) Esimese veebruari õhtul, aga esimese hommikul oli juba lisaeelarve ära saadetud. Meil oli riigikassa korraldus, et esimesel tuleb ära saata. Õieti ei tohiks enne riigituludeks kanda, kui eelarve-aasta lõppenud, sest homme või ülehommene võib tulla valitsuse kriis, ja võibolla on siis seda summat tarvis.

Fakt on see, et mina seda raha ei ole välja võtnud, see on lihtsalt insinuatsioon, on kahtlustus. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Seda olen ma juba seletanud, ja see peaks teile arusaadav olema.

Mis puutub 1928./29. a. eelarvesse, siis selle eelarve esitas valitsus, ja mina ei ole selles süüdi, et need summad sees on, need summad peavad seal sees olema.

Mis puutub uuesse eelarvesse, siis olen juba seletanud, ja arvan, et härra Tupits peab seda ise tunnustama kui Riigikogu liige, kes meie eelarve korda tunneb, et uuest eelarvest ei saa välja jätta palku ega sõidurahasid enne, kui Riigikogu otsustanud seitsme ministeeriumi küsimuse. See peaks kõigile selge olema. (A. Jürman, põl: Saab küll välja jätta.) Siis peab riigikassa tegema korralduse, sest see ei ole minu asi. Selle summa võite ju ka välja jätta, kuid fakt on see, et mina ei ole võtnud kahe ministri palku ja sõidurahasid, ja seda ei saa keegi ümber lükata, selle kohta on kindlad andmed. (A. Tupits, põl: Jah, seda meie ei salga.)

Mis puutub uuesse eelarvesse, siis, kui praegune Riigikogu tegevuse lõpetab, praegune valitsus lahku, tuleb uus valitsus. Kuidas siis saate öelda, et mina sain aastas 120.000 haridusministeeriumist, see on sihilik, ja ma arvan, et selle üle ei tarvitseks enam kõneleda. See on täiesti selge, ja härra Tupits peaks sellele järele andma, et need etteheited, mis tehtud, siiski muud midagi ei ole, kui insinuatsioon. On mulle ka arusaadav, et põllumeeste kogude opositsioonil on tarvis niisuguseid võtteid tarvitada.

Mis puutub teise ossa, auhaavamise löömisega, siis, kui „Kaja“ peab selle mingiks heroismiks, mingisuguseks kangelaseteoks, siis on see nende asi. Minu autunne ei luba vastata siin härra Tupitsale, sest pean selle enesele alandavaks.

M. Krents (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rahvas on meid saatnud siia tööle ja ootab meilt tööd, kuid meie näeme, mis meie teeme... (R. Vreeman, põl: Ainult istume!) meie kisume;

peksame ja lööme, ja mis ütleb siis rahvas selle kohta, ta ütleb: oh, anna andeks, sest nad ei tea, mida nad teevad.

Juhataja R. Penno: Rkl. Krents, ma leian, et need väljendused Riigikogu kohta on ebasüüdsad, ja teen Teile seepärast märkuse.

M. Krents (tp): Juba kaks päeva on Riigikogu niisuguste sündmuste ees seisnud, ainult seepärast, et paremalt poolt on pandud rusikaga töö seisma, ja nüüd härra Laarman tuleb kõnetooli ja ütleb, mispärast pahem pool on välja läinud, ei taheta vist heameelega seda patupesemise juttu kuulata. Aga mina ütlen, see oleks rumalus olnud. Seda patupesemist oleks pidanud see rühm, kes selle esile kutsus, oma rühma toas läbi rääkima ja siis tulema ja ütleva otsekohe: meie oleme seda pattu teinud, palume andeks. Kuid niikaua, kui sealt seda tehtud ei ole, ei saa mina kui erapooletu ühes töötada.

K. Päts (põl): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina hääletamise motiivides juba ütlesin, mispärast meil tarvis oleks niisuguste intsidentide juures pikemalt Riigikogus peatuda, muidugi mitte seepärast, et mingisugust obstruktsiooni teha või aega viita. Meie tööaeg aasta lõpuni on lühike, ülesandeid palju, iga minut, mida meie ehk kõrvalisteks asjadeks Riigikogus peame võtma, peaks väga ettevaatlikult kaalutud olema. Aga kõik need isiklikud kokkupõrked, mis selle Riigikogu tegevuse ajal meil üles kerkinud, on meie õhu tuliseks kütnud, need tüli- ja auasjad tulevad ükskord pikemalt kõnealla võtta. Nende juures tuleks peatuda iseäranis nüüd, kus juba meil niisugused intsidendid ette tulevad, et vastastikku jõu abil auasju õiendatakse, kuigi õnneks veel mitte Riigikogu saalis, aga siiski Riigikogu ruumides.

Mina arvan, et meil tuleb peatuda, just meil, põllumeestel, selle küsimuse juures pikemalt seepärast, et sotsiaaldemokraatliku rühma poolt on mingisugune väljakutse põllumeeste rühmale tehtud. Selle väljakutse juures tuleks peatuda kahelt poolt, selle välise kuju ja sisu poolt. Mina arvan, väline kuju on möödunud nähtus ja võibolla on see nii vähese tähtsusega, et võiksin selle juures peatuda, kui võimalik ja tarvis, oma ettekande lõpul. Sisuliselt peaksin ma aga järgmist tähendama: kui sotsiaaldemokraadid niisuguse väljakutse ühele teisele Riigikogu rühmale saadavad auasjus, mis aga ühtlasi ka tervet Riigikogu kui niisugust puudutab, siis minu arvates peaks niisugune aumõiste meil ka kord üldiselt maksma pandud olema. Kui vaatleme teisi

rahvaesindusi, siis näeme, et on rahvaesindusi, kellel vanem minevik, kellel iseäraline korporatsioon aumõiste välja kujunenud ja kus selle aumõiste kohaselt isegi vastavaid auasju õiendavad asutused loodud, milles auasju vastastikku kaitstakse, ja kus neid, kes selle korporatsiooni aumõiste kohaselt ei tegutse, sunnitakse üldkorra alla painutama. Kui sellelt seisukohalt meie parlamendi elu vaatleme, siis peame ütleva, et meil tõesti teatud metsikud olud valitsevad. Meie võiksimme öelda, et võibolla kui nüüd seisukord sedavõrt sassi läinud, et käed au kaitseks appi võetakse, meie sunnitud oleme uuenduste teele asuma, ja et hädaga niisugune korporatiivne aumõiste päevakorraks tõstetud. Saan sotsialistide ettepanekust nii aru, et nemad rühmade kaastegevusel tahavad Riigikogus korporatiivset auasjade õiendamist sisse seada. Seda uuendust tuleks minu ja meie rühma seisukohalt ainult tervitada; igatahes kui meil Riigikogu tegevuse lõpul küsimus üles võetakse, kas parlamendi liikmetele ei tuleks ometi piire panna neis tegudes, mis heidavad halba varju meie kõrgemale asutusele. (Rahaminister A. Oinas: Kas sõnadega!) Selle juurde tahan ma ka tulla. (Rahaminister A. Oinas: Meil moonutatakse iga sõna ära.) Tahan ka selle juures peatuda.

Kui tahetakse niikaugale saada, et parlament kui niisugune teatavas piiris ise taltsutab oma liikmeid ja nende au kaitseb, kui seda soovitakse, siis peab korporatiivne aumõiste siin eluõiguse leidma, siis peab Riigikogu auasjus kaitsekorraldused looma. Tunneme parlamente, ma ei taha siin nimetada kõige vanemat, Inglise parlamenti, vaid võtame kas või teise vanema, nimelt Ungari oma. Seal on niikaugale mindud, et parlamendi liikmed üksteisele „sina“ räägivad. See vahetõde kohustab neid teataval viisil ka korporatiivset aumõistet omavahel kaitsma. Seal on väga sagedased nähtused, kus au sunnitakse sealsete vaadete järgi sõjariistadega kaitsma. Seal on isegi asutus parlamendis loodud, kelle poole võib pöörata, ja kes tarbekorral niisugused auküsimused siis lahendab, kui mõni parlamendi liige tunneb, et temale ülekohut tehtud.

Mis näeme meie endi juures? Meie juures ei püüta üldse Riigikogus üldist lugupidamist omavahel kultiveerida. Meie juures on valitsenud arvamine, et kui mingipärast tarvis oma seisukohta kaitsta, siis kõige paremaks abinõuks on vastast mustata, igauguseid mitteausaid motiive temale kaela kuhjata. (J. Tõnisson, rhv: Ega see algus ei ole.) Meil katsutakse vastast

igasugusel viisil maha teha nii seltskonnas, ajalehes, parlamendis. Kui vastaspool armuta maha tehtud, siis arvatakse, et asi on korras, et võitlus on korralik olnud, et kui lööd isikut, siis oled võidumees.

Kui meie parlamendis nii edasi tegutseme, siis meie juures aumõistet tekkida ei või. Meie iga sammuga kisume seda maha. Kui niisugune aumõiste tahetakse parlamendis maksmata panna, siis peab see olema kohustav kõigile, ja seda peab siis igatüki kaitsma. Siis peaksid parlamendi liikmed, kui teatava korporatsiooni liikmed, alati välja astuma, alati tegevad olema, kui aumõistete vastu keegi eksib. Siis oleks ka kohane, kui rühmad auasjus oma liikmete kohta teatava kontrolliõiguse võtaksid.

Valitsuse looshist tähendati, et mitte üksi tegudega, vaid ka sõnadega auhaavamise puhul tuleks aumõiste kaitseks välja astuda. Kahjuks on nii olnud, et küll vähem tegudega, vaid alati sõnadega on meil siin aumõiste maha kistud. Õnneks veel on meil paar korda niisuguseid nähtusi ette tulnud, kus käed auasjus liikuma pandud. Olen isiklikult arvamisel, et sõnadega palju rohkem au maha võib kiskuda, ja sõnade kõrval võib suurest ägedusest tingitud kätetegu täiesti varju jääda.

Minu härrad! Ma tuletaksin üht intsi-denti meelde, mis eile Riigikohtus lõpuni jõudis. Meie parlamendi ühele liikmele heideti teise Riigikogu liikme poolt kõige raskemat kuritööd ette, mis üldse ühele avalikule tegelasele ette heita võib. See on, et ta raha eest selajal, kui meie rahvas oli rasketes poliitilistes oludes, on rahva vaenlasele müü-nud Juuda seeklite eest oma kaasvõitlejaid. Minu härrad! Kas võib raskemat süüdistust olla, kui siin seda tehtud inimesele, kes meie seadusandliku kogu liige. See on juba aasta otsa niiviisi kestnud. Kas on meie parlament sellele reageerinud, et niisugune asi selgita-taks? See inimene on pidanud avalikult tegutsema, seltskonnas liikuma, on aruandjana parlamendis töötanud. See rühm, kes eile nii suure liigutuse tegi ja põllumeestelt nõudis, et teie üks liige on käega teisele kõrvahoobi andnud, et teie heitke see liige välja, mõistke ta hukka, ärge tunnistage end solidaarseks temaga. Aga mis olete teie teinud, härrad sotsialistid? Kui haavatud teise rühma liige kõik kolm kohtuinstantsi läbi käinud, et sarnasest raskest ebaõigest süüdistusest ennast vabastada, kas teie astusite siin korporatiivse au kaitseks välja, kas mõistsite auhaavaja teo hukka? Kas teie tulite välja ja teatasite, et meie rühma liige on teise rühma liikmele niisuguse süüdistuse näkku heitnud, mis üle-kohtune oli, tema on kohtu poolt süüdlaseks

mõistetud ja sellepärast mõistame ta teo hukka ja kahetseme, et lugupeetud kaasliik-mele ülekohut tehtud! Meie teame, et mi-dagi sarnast ei ole teie rühm seni teinud, vaid teie olete kõik seni solidaarsed olnud au-haavajaga.

Parlament elab pretsedentidel. Ta ise loob korra, mida ta täidab. (Rahaminis-ter A. Oinas: Kas olete teinud järelduse asjust, mis parla-ment otsustanud?) Ma ei saa niisugustele selgusetutele küsimustele vastata. (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Räägin üldisest seisukohast. Ega ma ei ole advokaat kaitsmas üht Riigikogu rühma. Ütlen, et tahan vaatlusele võtta kogu meie parlamendi elu, kuidas ta auküsimustes tegutsenud ja et ta niiviisi, nagu seni, edasi minna ei saa. Kui tullakse etteheidetega ühel poolt ja kui tahetakse teatud pretsedente mak-smata panna, siis teiselt poolt, kas teie ise neid pretsedente olete loonud ja ise eeskuju and-nud?

Kui tahame korra maksmata panna, siis peaksime looma asutuse, kes auasju lahendaks. Mina isiklikult ei ole selle poolt, et parla-mendi täiskoosolekul hakatakse auküsimusi arutama. Seda ei saa teha. Meie oleme ikkagi seaduseandlik asutus. Kui teie nõuate ühe sündmuse või mõne juhu, mis vast tänaval või väljaspool parlamenti sündinud, selgi-tamist siin koosolekul, ja kui meie hakkaksime neid asju siin arutama... (Vahelhüü-e pahemalt poolt: Seda ei ole meie nõudnud.) Teie ju tulite siia ja nõudsite, et enne kui põllumehed ei tunnusta, et nende rühma liige süüdlane, siis teie lõpetate põllumeestega igasuguse läbikäimise — see oli ju teie ettepaneku lõpp... (M. Martna, stp: Seda oleksite pi-danud rühmas arutama.) Teie tulete avalikul koosolekul süüdistustega, aga teised peavad ennast ainult rühma toas kaitsma.

Nende auküsimuste lahendamiseks pea-vad asutused olema, mis väljaspool üldkoo-solekut töötama peavad. (Vahelhüü-e pahemalt poolt: Seda meie rää-gime.) Miks tulite siis siin välja? (J. Vain, stp: Eile õhtul, kui vanemate-kogu kokku astus, et tuleks rühmade vahel asi lahendada, siis miks ei astunud Teie sam-mugi sinnapoole? Teil on tar-vis nüüd publikumile kõneleda.)

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Vain, palun kõnelejat mitte eksitada.

K. Päts (põl): Rkl. Vainul on kahjuks isesugune arusaamine ühesugustest õigustest,

kui ta ütleb, et seda küsimust peab rühmade vahel lahendama. Aga kui nende rühm oli meid läbi sõimanud, siis ütleb ta, ärge tulge seda siia õiendama, tehke see ukse taga selgeks. Kui teie tahate ühele Riigikogu liikmele haavamisi näkku öelda, siis peate talle ka õiguse andma vastata. Aga kui rkl. Tupitsal oli intsident ühe parlamendi liikmega väljaspool... (A. Jõeäär, stp: Valitsuse liikmega, härra Päts!) Hea küll, valitsuse liikmega, aga kui see intsident väljaspool parlamenti sündis, siis ei kuulu see parlamendi koosolekul lahendamisele. Seda oleks pidanud lahendama minema kas kohutusse, või aukohtusse. (J. Piiskar, stp: Kui Teie tunnete parlamentide kombeid, siis Teie teate ka, et terve hoone on parlament ja mitte ainult istungitesaal.) Kui Teie nüüd mulle seletama tulete, et hoone parlament on, siis pean küll ütleva, et mina olen küll vanaks jäänud niisuguste uueaegsete seletuste kohta. Parlament on asutus, kes seadusi annab, aga mitte see maja, kus ta seda teeb. Siis oli ka „Estonia“, kus Asutav Kogu istus, ka parlament Teie arvates. Teie, kui juhatuse liige, võiksite niisugustes asjades põhjalikumalt järele mõelda. Mina arvan ikka, et kui niisuguseid kokkupõrkeid tuleb, et siis neid peab lahendama parlamendi asutuste ja korralduste kaudu, aga mitte parlamendi koosolekul. Kui rkl. Tupitsat ei oleks siin puudutatud, siis oleksin mina esimene olnud, kes oleks temale öelnud, et siin ei ole koht neid asju lahendada. Aga kui teie ise ta välja kutsusite oma ülesastumisega, siis peate talle ka sõna andma. (J. Vain, stp: Kas Teie rühmal oli parem võimalus asja lahendamiseks?) Meie rühmaga oli lugu nii, et mõned meie rühma liikmed, kui õhtul siin istusid, said siis alles sellest juhtumisest teada. (J. Vain, stp: Kas rkl. Tupitsal oli võimalus seda asja teisiti lahendada?) Ega mina ei ole tema advokaat. Mina tahtsin sellele küsimusele nii vaadata, kui igaüks teine oleks vaadanud. (J. Vain, stp: Teie vaatate läbi maaliidu prillide.) Siin on teised, kes ka nende prillide läbi vaatavad, mina räägin üldiselt. Kui mina härra Veiler'i intsidendi ette tõin, kas ma siis läbi maaliidu prillide vaatasin. (A. Jõeäär, stp: See ei sündinud parlamendis.) Aga kuulge, kui Teie siin teete vahet, et see ei ole parlamendis olnud, siis ei ole ju rkl. Tupitsa intsident ka saalis olnud. Aga mina arvan, et kui meie tahame tõepoolest maksta panna aumõiste Riigikogu liikmete kohta, nende au kui rah-

vasaadikute au kõrgel hoida, siis, minu härrad, on sellest küll, kui parlamendis üks asutus loodaks, kuhu Riigikogu liikmed enesekaitseks võiksid pöörata. See Riigikogu lõpetab varsti tegevuse, aga need juhtumised, mis meil nii sagedased olnud, annavad põhjust, et meie järeletulijad peaksid nende auküsimuste kohta teatava korralduse maksuma panema, sest muidu meie kisume selle asutuse nii alla, et rahva juures kaotavad igasuguse lugupidamise need isikud, kes siia tulevad ja siin tegutsevad. Mina olen tegev mitmetes organisatsioonides ja ma olen näinud palju juhtumisi, kus inimeste vahel kokkupõrkeid on vaadete pärast, aga ma pean ütleva, et viimase ajal mina ei ole üheski asutuses nii toorest isikutele kallalekipumist näinud kui meie parlamendis. Minu härrad, parlamendi kord, parlamendis valitsevad kombad on mujal riikides need, millest teised asutused eeskujuga võtavad. Parlamendi järgi seatakse sisse avalik asjaajamise kord, parlamendi kombad löövad läbi. Aga mis õpivad meie asutused ja rahvas meie parlamendist? Mina ütlen, minu härrad, et see nii edasi ei tohiks minna, ja ma võin üht öelda, et kuidas ka sellele viimasele intsidendile vaadata, aga niipalju on selle juures head, et see sunnib tõsiselt selle küsimuse juures peatama jääma, ja kui mitte muud, siis meie järeletulijatele seda annab, et nemad neis küsimustes meist õrnatundelisemad oleksid, paremini toimetaksid, ja meie parlamendis kui seaduseandlikus korporatsioonis peenemad läbikäimise viisid ja aumõisted maksuma paneksid. (A. Jõeäär, stp: Järeldus see, et kui härra Päts saab peaministriks, et siis keegi ei tohi tulla vastu kõrvu andma, nagu härra Tupits seda tegi.) Kuulge, mis minu peaministriks saamise puutub, siis laske see minu hooleks jääda. Kui mulle keegi mööda kõrvu andma tuleb, sellele reageerida oskan mina ise. Minu eest hoolitsemine jätke kõrvale. Mina ei räägi seepärast, et mina peaministriks tahaksin saada, mina olen oma elu lõpupoole jõudnud ja ei ole niikaugele läinud, et keegi mulle mööda kõrvu oleks andma tulnud ja seda teha tahakski, kui aga kellelgi need soovid on, siis leian ma ise abinõu, et neid ei saaks teostada. Mina ei ole selleks siia tulnud, et niisuguseid halbu vahelhüüdeid kuulda, mina usun, et asi on nii tõsine, et siin peaksid vanemad parlamendi liikmed tõsise sõna selle kohta ütleva. Mina ei taha siin teravusi esile kutsuda, mina ei taha siin kohtumõistjaks olla, aga mina arvan, et see intsident tuleb lahendada ka kohtus või aukohtus. Meil selle juures peatuda, ja kõige selle asja sisu juurde minna oleks üllearune. Mina tähendaksin veel, et

see tuletab meelde seda, kuidas siin rkl. Tõnisson'i valitsuses oleku ajal tema valitsuse liikmetele kallale kiputi, et nad võtavad seadusevastaselt palka, siis räägiti korrupsioonist, ja siis läksite teie, härrad sotsialistid, sellest hoolimata mööda ja ütlesite, et see olla kõige suurem korrupsioon. Kui see nüüd aga teile tagasi tuleb ... (J. Piiskar, stp: Missugusel kujul?) Härra Piiskar, kas Teie arvate, et neil inimestel valus ei olnud, kui nad oma arvamise järgi täiesti seaduse põhjal olid tegutsenud ja neile siis kallale kiputi ... (J. Piiskar, stp: Kas see on erapooletu moraal, kui Teie seda kordate, mida härra Tupits ütles? — Lööb rüskaga.) Ma ütlen ainult seda, et Teie rusikas ei ole peaju, ja kui Teie arvate, et kui Teie sellega lööte, et ma siis parem aru saan, siis eksite Teie. Mina saan aru, et minister Johanson'il võis valus olla, kui teda süüdistati, ja mina saan aru, et minister võis ägeduses teravusi öelda, aga mina saan ka aru, et teistel samuti valus oli, kui teie neid süüdistasite selles, milleks neil maksvate seaduste järgi õigus oli. Aga siis ei läinud ministrid oma süüdistajaid sõnadega haavama.

K. Ast (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Ma ei taha siin teravusi öelda ega teravusi välja kutsuda. Kuid pean tähendama, austatud Riigikogu liikmed, et küsimusele on püütud niisugust värvi anda, nagu oleks siin tegemist hariliku auhaavamisega ja ühe niisuguse intsidendiga, mis enesest küll soovitatav ei ole, aga mis siiski ei tarvitse Riigikogu tähelepanu enesele tõmmata. Aga lugu ei ole nii. Siin ei ole tegemist niisuguse intsidendiga. See ei ole niisugune asi, mis puudutab kahe inimese vahekorda, vaid see on asi, millel poliitiline iseloom ja mis Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse tegevusega otsekohe seotud, ning mille vastu rahvaesindus peab huvi tundma.

Kõigepealt ma märgiksin, et varemalt ei ole sarnast pretsedenti olnud. See on esimene juht Eesti parlamendi ajaloos, ja seepärast peaks rahvaesindus sellele nähtusele tähelepanu kinkima. Kui tähendati, et ka varem on niisuguseid juhtumisi ette tulnud, kus parlamendis käsitsi kallale tungiti, nimelt Asutavas Kogus, siis oli see juhtumine siiski teistsugune. Nimelt oli lugu järgmine: Asutava Kogu koosolekule oli ilmunud üks liige enne koosoleku algust ja asunud saadiku kohale; samal ajal ilmus Asutava Kogu saali — see sündis enne koosoleku algust — veel üks isik, kes tol momendil ei olnud Asutava Kogu liige, vaid kes oli täiesti eraisik. Ta lõi Asutava Kogu liiget, kes oma toolile istunud.

Nii oli tol korral lugu hoopis teistsugune.

Rahvaesindus ei saanud siis kuidagi reageerida sellele teole, vaid ainult üks võim, nimelt politseivõim võis selle inimese parlamendi ruumidest kõrvaldada. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Ta oli tol korral täiesti eraisik. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Kolm päeva enne seda oli ta tagasi astunud. Nii et oli tegemist eraisikuga, kusjuures omad tagajärjed olid. Keegi ei kiitnud seda tegu heaks, ajakirjandus ei arvanud, et see ilus oleks, aga rahvaesindusel ei olnud põhjust ega võimalust vahele segada. (A. Tupits, põl: Aga I Riigikogu ajal koosoleku saalis.) Ma võin ka seda küsimust puudutada. Niisugune juhtumine on leidnud maad, ilma et kumbki pooltest — ei see, kes katset tegi käe puutumisega või käe külgepanemisega, ega see, keda puudutati, — end oleks tundnud haavatud olema. Löömist ei olnud. (A. Jürman, põl: Jah, seal oli käega puudutamine. — M. Laarman, põl: Sots puudutab.)

Aga kuidas sai käesolev intsident oma alguse, seda on mitmekordselt selgitatud. Ma juhiksin tähelepanu sellele, et algus ei olnud Riigikogu koridoris ega vestibüülis, vaid algus oli Riigikogu koosolekul. Algus tuli sellest, et Riigikogu avalikul ja ametlikul istungil ühe Riigikogu liikme ja valitsuse liikme vahel oli tekkinud sõnavahetus, mis mõlemil pooltel ägedust äratas. Riigikogu koosoleku puhtpoliitilistel põhjustel tekkinud ägeduse tagajärjel löödi valitsuse liiget Riigikogu liikme poolt. (A. Tupits, põl: Üks moment oli vahel.) See on niisugune asi, mis puudutab Riigikogu, ja kus Riigikogu sunnitud oma seisukoha võtma.

Sotsialistlik rühm ootas, et ehk astutakse samme ükskõik kas põllumeeste kogude rühma poolt, või leiab Riigikogu juhataja võimaluse selle küsimuse lahendamiseks. Selle asemel aga nägime, et põllumeeste kogude rühm midagi ette ei võtnud. Kuna aga meil teada oli, nagu ma eile erakorralises teadaandes nimetasin, et põllumeeste kogude rühma poolt on juhtivate tegelastega erajutuajamisel härra Tupitsa teguviisi õigeks mõista püütud, siis oli meil see tunne, et põllumeeste kogude rühm solidaarne on härra Tupitsaga ja tema poolt asjata oleks oodata selle kurva loo lahendamist. Et juhtida Riigikogu tähelepanu sellele ja anda Riigikogule võimalus oma arvamist selles halvas asjas avaldada ja teatud viisil sundida Riigikogu seisukohta võtma, selleks olime sunnitud teatama, et meie põllumeeste kogude rühma liikmetega igasuguse läbikäimise lõpetame. Nii oli lugu.

Meie leiame, et väga halb on see, kui parlamendis valitseb sallimatuse õhkkond. Ka takistab see seaduseandlikku tööd ja kisub

rahvaesinduse autoriteeti alla. Oleme näinud, et need maad, kus parlamendis erakondade ja isiklikud vahekorrad üleliia teravaks aetud, nii et enam ei suudeta füüsilise jõu tarvitamiseta töötada, tagajärjed osutuvad väga halvaks ja kurvaks. Õnneks ei ole Eesti rahvaesinduses olnud niisuguseid vahekordi. Eesti rahvaesindus ei ole püüdnud füüsilise jõu avaldusega mõju avaldada kellelegi. Nüüd on aga kurb pretsedent maad leidnud. Kaasaskäivad nähtused selle kurva juhtumisega, nagu meie korduvalt oleme võinud tähele panna, on niisugused, et nad meile seda kindlustust ei saa pakkuda, et meil tulevikus jälle samasuguseid uusi juhtumisi ette ei tuleks. Kui ma eile siin kõnetoolil seisin, siis oli see ainult juhus, ainult ühe momendi küsimus, et minu kallal füüsilist vägivalda ei tarvitatud, ja ka täna oleks võinud samuti juhtuda. See manitseb meid sellele mõtlema, kuidas tervendada õhkkonda meie rahvaesinduses ja võimaldada töötamist. Seda ei saa sel teel teha, et Riigikogu liikmed asuvad üksteist vastastikku süüdistama, vaid juba eile astus vanematekogu kokku ja avaldas soovi, et Riigikogu juhataja või Riigikogu juhatus kaaluks asja ja katsuks leida lahendusete. Kahjuks ei ole seda seni tehtud, või ei ole Riigikogu juhataja või Riigikogu juhatus teed leidnud. Täna oleme sama kaugel kui eile.

Ühtlasi on meile selge, et lõpuks ometi tee leitakse, kuidas rahvaesinduse tööd normaalsesse rööbastesse juhtida. Teiseks tohiksime päris kindlad olla, et Riigikogu enamus selles intsidendis, mis meil aset leidnud, ei näe ainult kahe inimese vahel arvete õiendamist, vaid võtab seda, kui üht meie poliitilises elus ettetulnud kurba nähtust, ja siin oma kindla sõna ütleb. Aga enne, kui meie teid otsime tulevikus sellelaadiliste konfliktide lahendamiseks — kui neid peaks ette tulema — enne kui uusi insinuatsioone Riigikogus esile kutsutakse, enne kõike seda peaks Riigikogu hinnangu andma sellele teguviisile, mis üleile aset leidis. Riigikogu peaks oma halvaks panu avaldama sellele, et parlamendi liikmed poliitilise iseloomuga vahejuhtumise tagajärjel valitsuse liikmetele kallale kipuvad. Kui Riigikogu seda nähtust oma halvaks panuga ei märgi, siis ei taha meie muretseda kindlustust selleks, et tulevikus niisugused nähtused enam ei korduks, ja et hoolitsetaks Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse hea vahekorra kui ka Riigikogu tööedukuse eest.

Neist motiividest välja minnes paneb sotsialistlik rühm ette,

lābirāākimiste puhul järgmine ülemineku-vormel vastu võtta:

„Riigikogu, ära kuulates läbirāākimised

rkl. A. Tupitsa erakorralise teadaande puhul, mõistab rkl. A. Tupitsa käsitsi kallaletungimise Vabariigi Valitsuse liikmele kõige kategoorilisemalt hukka ja läheb päevakorras edasi“.

(A. Tupits, põl: Mis see siis on, poliitiline kohtumõistmine? — J. Laidoner, põl: See on siis erapooletus!)

Vaheaeg kl. 12 — kl. 12.20 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**.

A. Anderkopp (töer): Austatud Riigikogu liikmed! Meie seisame praegusel korral kahtlemata juhtumise ees, mis meil teatavas mõttes esimest korda ette tulnud, nimelt see, et valitsuse liige on pidanud Riigikogu liikme poolt teoga kannatada saama. Seda juhtumist ei ole meil veel olnud, ja selles mõttes pean ütleva, et meie rühm, kaaludes tõsiselt ettepanekut, mis härra Ast tegi, ennast solidaarseks sellega peab tunnustama. Meile paistab, et selle küsimuse otsustamine lihtne ei ole. Mul oli võimalik sellele juba vanematekogus tähelepanu juhtida, et käesoleval korral ei piirdu küsimus ainult kahe Riigikogu liikme või valitsuse ja ühe Riigikogu liikme vahekorra lahendamisega, vaid et see küsimus palju laiaulatuslikum on. Nimelt on kaks suuremat Riigikogu rühma, kumbki 25-liikmeline, vastastikku sattunud, omavahelise läbikäimise lõpetanud ja seega 50 protsenti Riigikogu liikmetest vastastikku sõjajalal. Mul oli eile vanematekogus põhjust tähendada, et see küsimus, mis käesoleval korral üles kerkinud, küsimus ei ole, mis ainult selle juhtumise jaoks lahendada tuleb, vaid see on põhimõtteline küsimus ka edaspidise jaoks. Seepärast ei anna niisuguse küsimuse arutamine Riigikogu täiskogu koosolekul seda eeldust, et meie selle lahendada saame kõigis peensus-tes. Meil seisab eelarve arutamine ees. Eelarve-komisjon on kiirelt kokku aetud, ja mina kardan, et selle meelsuse juures, mis meil praegu Toompeal, meie oma otsustes sinna läheme, kuhu meie minema ei peaks. Teiselt poolt aga kerkib vahejuhtumise puhul terve rida teisi üksikasju ja põhimõtteid üles, ning mulle tundub, et Riigikogu hästi ja otstarbekohaselt talitaks, kui meie seda küsimust põhjalikult kaaluda tahaksime, seda mitte täiskogu koosolekul tehes, kus meie võime kiire käega pretsedente luua, mis ennast hiljem kaitsta ei lase. Parem on, kui meie anname need küsimused selle asutuse kätte kaaluda, kes kutsutud nende küsimuste selgitamiseks. Meil on olemas Riigikogu koosseisu

komisjon. (Vahelhüüe: Kodukorra komisjon!) Kodukorra komisjoni ülesanded on teised. Kodukorras ei ole teatavate ad hoc juhtumiste kohta juhtnööre ette nähtud, aga koosseisu komisjon oleks selle ülesande jaoks palju loomulikum, sest sinna kuuluvad rohkem oma iseloomu poolest niisugused küsimused, nagu seda käesolev küsimus. Seda kõike arvesse võttes teen ettepaneku,

anda see ülemineku-vormel, mille esitas rkl. Ast, kaalumiseks koosseisu komisjoni ja läbirääkimised täna katkestada.

K. Ast (stp), kohalt: Ühinen selle ettepanekuga.

A. Jürman (põl): Siin tehti ettepanek, anda see küsimus koosseisu komisjoni. Selles asjas tahtsin sõna võtta ja Riigikogu liikmete tähelepanu juhtida sellele, et anda see küsimus koosseisu komisjoni ühes härra Ast'i poolt tehtud resolutsiooniga, oleks ühekülgne. Sest siin on, nagu ennemalt tähendati, ühelt poolt üles tõstetud süüdistus, kuna teiselt poolt ei ole veel võimalust antud süüdistust tagasi lükata. (J. Voiman, stp: Andke sisse!) Ja kui nüüd Riigikogu otsustab ainult rkl. Ast'i süüdistava resolutsiooni alusel küsimus komisjoni anda, võib tulla otsusele, et see on juba hukkamõistetav, ilma et teist poolt oleks kuulatud ja teist poolt lastud ettepanekuid teha. Küsimuse võiks komisjoni anda ja see võiks seal kaalumisele tulla, kui härra Ast oma resolutsiooni tagasi võtab, vastasel korral oleme meie sunnitud teisi süüdistavaid resolutsioone minister Johanson'i vastu Riigikogule esitama. Kui see küsimus läheks resolutsioonideta komisjoni, siis võiks sellega leppida. Sellelt seisukohalt soovitame seda küsimust kaaluda ja mitte anda ühes esitatud resolutsioonidega komisjoni, sest vastasel korral oleme sunnitud omalt poolt sisse andma resolutsioone.

A. Anderkopp (tõer): Kui mina oma ettepaneku tegin, siis tahan selle selgituseks öelda, et ei tarvitse sellest järeldada, nagu oleksin mina oma ettepaneku teinud selles teadmises, et komisjonil muid ülesandeid ei ole, kui selle ettepaneku arutamine, mis härra Ast'i poolt tehti. Minu arvamine on teine ja nimelt, et seda küsimust põhimõttelikult kaalutaks ja teatavaid järeldusi edaspidise korra kohta tehtaks. Mina rääkis praegu Riigikogu esimehega, ja esimees arvas, et võibolla Riigikogul ei ole õigust täie õigusega seda ettepanekut praegu isegi hääletada. Meie näeme juba üksi sellest, et on terve rida niisuguseid küsimusi, mida kaaluma peaks.

(Koosolekut hakkab juhatama esimees **K. Einbund**.)

A. Jürman (põl): Kui lubatakse, siis võiksime meie sarnase resolutsiooni anda komisjoni, et Riigikogu teeb kodukorra komisjonile ülesandeks, kaaluda sääraseid konflikte, mis tekkinud Riigikogu liikmete ja ka Riigikogu liikmete ja valitsuse liikmete vahel. (Haridusminister L. Johanson: Mina õiendan ise oma konfliktid.) Üldse, et on tarvis leida mingisugune lahendamise kord, ning selleks anname selle küsimuse kodukorra komisjoni kaalumiseks. (A. Anderkopp, tõer: Aga mis ettepanekuga saab, selle peab ka kuskile andma?) See resolutsioon peab ära langema. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Siis meie esitame omalt poolt ka resolutsiooni. (O. Gustavson'i, stp ja J. Vainu, stp vahelhüüded.)

Juhataja **K. Einbund**: Avaldan rkl. Ast'i ülemineku-vormeli:

„Riigikogu, ära kuulates läbirääkimised rkl. A. Tupitsa erakorralise teadaande puhul, mõistab rkl. A. Tupitsa käsitsi kallaletungimise Vabariigi Valitsuse liikmele kõige kategoorilisemalt hukka ja läheb päevakorras edasi.“

(A. Tupits, põl: See on ühekülgne! — J. Laidoner, põl: Aga kui keegi jämedalt sõimab? — J. Sepp, mo: Jämeda sõimu kohta peaks ühtlasi resolutsioon olema.) Palun rahu pidada! Palun korda pidada! Rkl. Anderkopp'ilt on ettepanek, anda rkl. Ast'i ettepanek kaalumiseks koosseisu komisjoni ja katkestada läbirääkimised käesoleva päevakorrapunkti kohta. (A. Anderkopp, tõer: Just nii.) Rkl. Anderkopp'i ettepanek eeldab ka seda, et rkl. Ast'i ettepanek võiks Riigikogus hääletamisele tulla. (Vahelhüüded.) Minu kui juhataja seisukoht on, et kodukorra piirides ei või Riigikogus hääletamisele tulla rkl. Ast'i ettepanek. Kodukord selleks mingisugust võimalust ei anna, ja järelikult see küsimus, kui seda tahetakse kaaluda koosseisu komisjonis või mõnes teises komisjonis, võib üles kerkida, kui iseseisvalt tõstetud küsimus. See küsimus ei allu Riigikogu üldkoosolekule, ei tule seega siin lahendamisele.

K. Ast (stp) (korra kohta): Mina olen esitanud oma vormeli ülemineku-vormeli kujul. Meie kodukord näeb ette, et erakorraliste teadaannete puhul võib Riigikogus avada läbirääkimisi ja nende läbirääkimiste lõpul vastavad ülemineku-vormelid hääletamisele

panna. Mina ei mäleta konkreetseid juhtumisi, aga neid pretsedente on olnud, kus erakorralise teadaande puhul on Riigikogu minigisuguse ülemineku-vormeli vastu võtnud. (J. Laidoner, põl: Ega ülemineku-vormel kohut ei saa mõista! Kas Riigikogu on siis kohtumõistja?) Meil on muu seas mitmed erakorralised teadaanded praegu veel käsil, ja teatavasti on nende kohta vastavad ülemineku-vormelid esitatud. Seepärast ei saa aru, kuidaviisi võib seletada Riigikogu esimees meie kodukorda järsku selles mõttes, et käesoleval korral miskipärast erakorraline teadaanne nagu ei olekski erakorraline teadaanne, ja nagu ei saaks selle puhul ülemineku-vormelit vastu võtta. Härra Anderkopp'i poolt on tehtud ettepanek, millega ühinesin, et seda ülemineku-vormelit mitte otsekohe vastu võtta, vaid koosseisu komisjoni anda. Ka seda ei takista meie kodukord.

A. Anderkopp (töer): Minu lahk-arvamine Riigikogu esimehega on arvatavasti sellest tulnud, et tema siis, kui mina ettepaneku tegin, koosolekut ei juhatanud ja asja kursis ei olnud. Minu ettepanek on, et praegu läbirääkimised katkestada ja kogu küsimus anda koosseisu komisjoni ning selleks ka kogu materjal sinna anda, nimelt et kogu küsimustekompleks läheks koosseisu komisjoni. See kartus, mis härra Jürman'il oli, et kui meie materjali sinna anname, meie siis sisuliselt küsimuse ette ära otsustame, ei ole põhjendatud. Seda meie ei tee, vaid meie tahame üht, et see küsimus Riigikogu päevakorrast praegu ära võetaks ja läheks koosseisu komisjoni põhjalikuks kaalumiseks. See on minu ettepaneku mõte.

A. Jürman (põl): Teen ettepaneku, et koosseisu komisjon Riigikogu liikmete ja Riigikogu liikmete ning valitsuse liikmete vaheliste konfliktide lahendamiseks teid otsiks.

R. Penno (as): Mina isiklikult teen ettepaneku, see ettepanek anda koosseisu komisjoni. (Naer paremal pool.) Kui meie küsimuse nüüsi otsustame, on nüanss sel natuke teine. (A. Anderkopp, töer: Pärasteine.) Kui meie tahame küsimuse sel kujul lahendada, nagu esitas rkl. Jürman, siis seega võtaksime teatava ülemineku-vormeli vastu küsimuse arutamisel, mis tekkinud sellest erakorralisest teadaandest, ja seega oleks see küsimus lõplikult sel kujul ka lahendatud. Kui meie anname küsimuse komisjoni kaalumisele, siis võib see küsimus komis-

jonis kindlasti tulla samal kujul, aga siis tuleb küsimus täies ulatuses seal kaalumisele.

K. Päts (põl): Minu arvates, lugupeetud Riigikogu liikmed, kui meie küsimuse tahame kuskile komisjoni anda, siis neist komisjonidest koosseisu komisjon kõige kohasem oleks niisuguste konfliktide lahendamise teede otsimises. Meie peaksime komisjonile teataval viisil instruksioonid kaasa andma. Meie koosseisu komisjon on ainult teatava kategooria küsimuste tarvis olnud, see on siis, kui Riigikogu liikmeid kohtu poolt välja nõutakse, või kui tekib küsimus, kas neil teatav kvalifikatsioon olemas. Et see komisjon oleks sisemise elu korraldajaks olnud, seda ei ole ta oma ülesandeks võtnud, ja nüüd, kui Riigikogu tahab alla kriipsutada, et ta niisuguseid küsimusi tahaks ühe oma organi kaudu lahendada, sellele organile nimelt niisugused ülesanded panna, et ta seda lahendamise tööd teeks. Mina isiklikult olen arvamisel, et neid küsimusi võib palju olla. Komisjoni eeltööd peaksid ära hoidma, et üldkoosolekul niisuguseid küsimusi sisuliselt lahendada ei hakataks. Seda meie kuidagiviisi tulevikus ja ka praegu ei peaks tegema, et mitte parlamendis pretsedenti luua, et Riigikogu ise oma üldkoosolekutel on mõistnud kohut. Mis puutub konflikti, siis ütles härra Johanson õieti, et isiklikult auasjad lahendame ise. Mina arvan, et kui meie teeme... (O. Gustavson'i, stp vahelhüüe.) ühe otsuse, mis hukka mõistab ühe poole, siis peaks hukka mõistma ka teise poole. (O. Gustavson'i, stp vahelhüüe.) Kuulge, härra Gustavson, Teie mõtlete sagedasti õige teravasti, nagu ma olen tähele pannud, ja saate ka kergesti aru asjade seisukorrast, nii siis kujutage endale ette: üks pool ütleb, teda olla sõnadega haavatud, ja teine pool, et teda on teoga haavatud, kui nad läheksid kohtu ette, siis, ma arvan, võetakse mõlemad pooled kaalumisele. Kui aga meie mõistame selles intsidendis ühe poole hukka ja teise poole kohta ei ütle midagi, siis minu arvates ei ole see täielik kohtuotsus. Kui nüüd hakata küsimust kaaluma, kes süüdi ja kes mitte, siis mina arvan, et meie seda teha ei saa, ning oleks parem, kui meie ei teeks kohtuotsust, vaid annaksime selle küsimuse komisjoni.

Juhataja K. Einbund: Rkl. M. Martinson'ilt on sisuline ettepanek: „Riigikogu, ära kuulates rkl. Tupitsa erakorralise teadaande vahejuhtumise kohta haridus- ja töö-hoolekandeminister Johanson'iga, leiab, et minister Johanson vahejuhtumise on esile kutsu-

nud äärmiselt haavavate ütelustega rkl. Tupitsa kohta, ja mõistab sarnase väljakutsuva ülespidamise hukka.“

(Vahelhüüded pahemalt poolt.— M. Martinson, põl: Nüüd teie kisate juba!) Mina küsin, kas soovitakse, et see ettepanek tuleb hääletamisele või anda ka komisjoni? (M. Martinson, põl: Komisjoni anda.)

R. Penno (as): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Korra mõttes on tehtud ettepanek, katkestada läbirääkimised ja anda ettepanekud koosseisu komisjoni. Kodukorra järgi on loomulik, et kõik ettepanekud, mis puudutavad teemat küsimust, peavad ka komisjoni minema. Isiklikult pooldan, et see küsimus komisjoni antaks.

Juhataja K. Einbund: Hääletamisele tuleb kõige esmalt rkl. Anderkopp'i ettepanek korra kohta, käesoleva küsimuse arutamine katkestada ja anda kõik ettepanekud ja kogu küsimus materjalina koosseisu komisjoni. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

3. Sõjast keeldumise lepinguga ühinemise seadus — I lugemisel. Kuna ettepanekuid selle seaduseelnõu komisjoni andmise kohta ei ole tehtud, siis tuleb see seaduseelnõu kodukorra põhjal I lugemisele.

Välisminister J. Lattik: Väga lugupeetud rahvasaadikud! Teen ettepaneku, sõjast keeldumise lepinguga ühinemise seadus täna vastu võtta I lugemisel ja anda väliskomisjoni I ja II lugemise vahel. Kui see esimene ettepanek vastu võetakse, siis teen veel teise ettepaneku,

3-päevalist vaheaega I ja II lugemise vahel mitte pidada.

Selle põhjenduseks oleks minul öelda nii palju, et Eesti valitsus on 7. oktoobril möödunud aastal lubanud selle lepingu omaks võtta. Ameerika, kui algatav riik, ja hulk teisi riike on selle seaduse juba vastu võtnud ja kinnitanud. Meil on ka küllalt põhjust see kiire iseloomuga seadus kinnitada ja vastu võtta. Üldise rahu huvides oleme siis talitanud.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on esimene ettepanek vastu võetud.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on teine ettepanek vastu võetud.

4. Läbirääkimised tööerakonnatutud Riigikogu liikmed! **A. Tupits** (põl): Aus-

na Riigikogu rühma erakorralise teadaande puhul Kärevere silla sisselangemise kohta.

Kärevere silla kokkuvarisemine kohe pärast valmis- saamist oli niivõrt vöörastav sündmus, et selle selgitamine Riigikogus möödapääsemata vajalik. Selle katastroofi selgitamine on seda enam tarvilik, et alul selle asja kohta väga ühekülgeid ja ebaõigeid teateid ajakirjanduses ette toodi. Püüti seletada, et süüdlast ei tulevat otsida kuskilt mujalt kui kohalikust maavalitsusest, kes nagu pidavat selle silla eest täielikus ulatuses vastutust kandma, kuna teedeministeeriumi see asi nagu ei puudutatvatki.

Härra teedeministri vastus sellele erakorralisele teadaandele, mille ta ette kandis 24. jaanuaril s. a., on palju tagasihoidlikum, kui need esialgsed teadaanded, mis avalikkuse ette tulid ja ajakirjanduses ilmusid, aga ka see vastus oli ühekülgne, ja mõned asjad olid ebaõigelt valgustatud. Sellepärast lubatagu minule, kui sealselle kohalikule elanikule, pisut selle küsimuse juures peatuda ja mõningaid asjaolusid valgustada, mis härra teedeministri seletuses puudulikuks jäänud.

Kõigepealt rajas härra teedeminister oma vastuse samale lähtekohale, millele olid rajatud ka esialgsed teated, et see sild olnud Käreverele väga vajalik, ja et tee, mis läheb Pölsamaalt Kärevere kaudu Tartu, olevat väga tähtis tee. Pean ütleva, kui selle tee ääres elav kodanik, et see asi nii ei ole. See on võrdlemisi kõrvaline tee, kus suve ajal haruldaselt vähe käiakse, sest see tee läheb läbi metsadest, kus üldse vähe inimesi elab. Seal on Laeva vald 1500 elanikuga, ja kõigest osa sellest vallast kasutab seda teed, kuna kaugemalt tulijad sõidavad kõik teist teed, Voldi või nüüdse Tabivere teed, esimese klassi teed mööda Tartu, mis küll natuke kõveram, kuid seniajani on see Voldi tee palju rohkem tarvitamist leidnud kui Kärevere tee. Et see Kärevere tee ei ole heas seisukorras, seda tunnistab ka Tartu maavalitsus. On näiteks öeldud ühes dokumendis selle tee kohta, et „tee on madal ja porine ning vihmasel ajal on läbipääsemine võimatu.“ Niisugune on siis see suur magistraalteed. Seda teed ja eriti Kärevere ülekäiku tarvitatakse, tõsi, eriti rohkesti talvel, kui sealsetest rikkalikud metsadest veetakse metsamaterjali Tartu, siis on seal läbikäimine elav. Endistel aegadel oli selle Kärevere silla kohal parv. Selle parvega oli alati tüli ja sekeldus, sest talvel, kui palgikoormaid üle Emajõe parvetati, oli raske neid kitsale parvele paigutada. Siis kulutas kohalik rahvas ise oma algatusel 200.000 senti, ehitades sinna nahksilla ja see oli kohalikule rahvale kõigiti vastuvõetav ja küllaldane, liikumine käis

sillast üle takistamata. Aga kellele see ei meeldinud, need olid paar pisikest aurikut, mis sõidavad Tartu ja Virtsjärve vahel. Üldse on laevaliikumine Emajõel väike ülevalpool Tartut. Neile laevadele ei meeldinud, et seal sild ees oli, teinekord tuli veidi oodata, ja nad pidid 30 senti maksma seal läbipääsu puhul silla kulude katteks. Need kiiraurikud nõudsid, et kui nemad juba kaugelt vilistavad, olgu tee lahti. Nad saatsid kaebekirja teedeministeeriumile, et sild olevat suureks takistuseks teel, ja teedeministeerium koristagu sild ära. Tallinnast saadeti ka otsekohe käsk, et nahksild olgu koristatud. (M. Laarman, põl: Aga Pärnus on maailm.) Kuulake nüüd, härrad Riigikogu liikmed, mis ütles selle peale kohalik vallavalitsus, kohalik rahvas. Laeva vallavalitsus teatab 1. oktoobril 1926. a. Tartu maavalitsusele: „Tahes või tahtmata peab iga inimene mõtlema, kas tuleks veel sellesse iganenud hukkamõistetavasse parveajajärku meid tagasi sundida nende väikeste põhjuste pärast, mis mõnele laeva- või lodjaomanikule ei võimalda Kärevere kohal tervet Emajõge vallutada.“ Nii ütles kohalik rahvas. Sama seisukohta toetas ka Tartu maavalitsus ja teatas 25. oktoobril 1926 siseministeeriumi administratiiv-osakonnale: „Mereasjanduse peavalitsus on ennast seadnud läbipääsuteede korraldajaks maanteedel, mis tema võimupiiridesse ei kuulu. Ta teeb kategoorilisi korraldusi vallavalitsustele, ilma et arvestaks elanikkude huvidega. Ei saa lubada, et mereasjanduse peavalitsus hoolimatult käsitaks kodanikkude huve, kes kuival maal elavad ja maanteed tarvitavad.“ Näete nüüd, härrad Riigikogu liikmed, misugusele seisukohale asusid kohalikud omavalitsused sillaküsimuses. Edasi ütleb veel Tartu maavalitsus, et „Laeva valla mehed on sellega toime saanud, et parve asemele on nad nahksilla ehitanud. Mereasjanduse peavalitsus on Emajõe ja Virtsjärve vahelist veeteed korraldama hakates kõige kergemast kohast peale hakanud, mis kõige vähem laevasõitu takistab. Seda takistust on kerge kantseleist paberit saates kõrvaldada. Seda aga Tartu põllumajanduse osakond toetada ei saa. Praegune majanduslik olukord ei võimalda kindlat silda ehitada, sellepärast tuleb ujuva sillaga leppida. Praegu peab silda korras Laeva valla, kuid tulevikus tuleks selleks otstarbeks eritoetust määrata ja palgata eriline vaht selleks, kelle kohuseks oleks laeva läbimineku ajal sild avada. See asi tuleks sellest küljest korraldada ja see oleks vastuvõetav kõigile.“ Nii näete, et kohalik rahvas seda uue silla ehitamise küsimust üles võtnud ei ole, vaid selle silla ehitamise küsimuse on üles võtnud teedeministeerium ühekülgselt, just paari pisikese auriku huvides, kes

seda väikest vaeva ei tahtnud näha, mis teinekord ette tuli, et natuke aega oodata silla juures, enne kui sild avatakse.

Harilikult, kui kuskil hakatakse uut silda ehitama, siis on rõõm rahva seas suur, sest sellega võimaldatakse uus kergem läbikäimine ja hõlbustus. Kärevere ümbruses nägime aga vastupidist. Kohalikud põlluharijad, Laeva valla vald välja arvatud, tõstsid protesti selle vastu, et niisugusel kujul sild ehitatakse. Ma võiksin siin selle kohta, härrad Riigikogu liikmed, mõnegi huvitava dokumendi ette lugeda. Kohalikkudel elanikkudel oli põhjust karta, kui sarnasel kujul sild sinna ehitatakse, et siis see väga suuri takistusi teeb veevoolule. Nagu teate, on Emajõe luht tasane, ujutab laialt üle kõik heinamaad, kui seal vähemgi veetõus on. Kui nüüd sinna kindel suur sild mõne kilomeetri pikkuse kõrge müüriaga ette tõmmatakse, siis on loomulik, et see takistab vee äravoolu, ja heinamaad võivad vee alla jääda ning väga suurt kahju tuua neile põllupidajatele, kelle heinamaad seal asuvad. See oli ümbruskonna kartus, mis sundis protesteerivat seisukohta võtma mitme valla põllupidajate koosolekul. Olen ise Tartumaa põllumeeste saadik Riigikogus, olen selle küsimuse üle omal ajal mõtteid vahetanud Tartumaa põllumeeste koosolekul, kust kõigi valdadesaadikud osa võtsid, seal toodi samasuguseid asju ette. Siin on mul näiteks huvitav kiri, mille saatnud Sootaga valla põllumehed Tartu maavalitsuse teedeosakonna juhatajale. Selles kirjas protesteeritakse silla ehitamise vastu, sest silla ehitamise korral tõuseks vesi Emajões ja ujutaks ümbruskonna heinamaad üle, mis heinategemist takistab. Kui aga sedaviisi kogu heinaaja vesi seal peal seisab, siis muutuvad heinamaad soodeks. Selle palve esitajatel on kõigil seal luhaheinamaad pea ainukesed heinamaad, ja liigvee uputuse tagajärjel ei oleks neil võimalik oma majapidamist korraldada ja hävinemise eest hoida. Nad loodavad, et maavalitsus neile heatahtlikult vastu tuleb. Sellele kirjale on alla kirjutanud 20 põllupidajat, kelle heinamaad seal luhas asuvad. Niisuguseid avaldusi ja seisukohavõtmisi on teinud ka Ulila valla ja teised põllumehed seal ümbruses.

Peaa tähendama, et see teevall on üks kilomeeter ja 200 meetrit pikk. Keskest, silla juurest, on see 8 meetrit kõrge. Kujutage ette, missugune kõrge vall tõmmatakse risti ühest luha äärest teise. See loomulikult takistab vee äravoolu, mida ka sealsed põllumehed kartsid.

Teedeminister ütles oma vastuses, et nüüd, kus sild ehitatud, polevat märgata, et vesi valli taga suurenenud oleks. Lubage, härrad Riigikogu liikmed, ette lugeda üks kirjutus ajalehest, mis avaldatud selles lehes, mille toimetajaks

mina olen. See on nimelt 16. septembrist 1928. (A. Schulbach, tõer: On see ka küllalt usalduseväärne?) See on väga usalduseväärne, sest seda kirjutab põllupidaja koha pealt. Selle kirjutuse kohta räägiksin väikese lookese. 16. septembril 1928 ilmus kirjutus eelpooltähendatud lehes pealkirja all: „Teedeministeerium ehitab õnnetusttoovat silda Emajõe.“ Kui sild sisse kukkus, sain ühelt selle ajalehe tundmatult lugejalt minule adresseeritud ümbrikus selle ajalehenumbri, mille äärele oli kirjutatud: „See oli üks prohveticlik artikkel.“ Nii näete, et see allikas halb ei ole, vaid see ennustas väga õieti.

Läinud aastal kirjutas Kärevere silla ehituseid pealtnägija selles lehes järgmist: „Jõudes teed mööda Kärevere juurde, võib näha, et siin jõgi end rohkem on paisutanud kui kuskil mujal Käreverest Tartuni. Koht on siin täiesti madal, ning vesi ulatus koguni mõisa alla. Siitsamast algab ka tamm, teiste sõnadega uus tee, mis läheb lausa vett mööda kuni sillani. Pahemat kätt vallist asub mets, mis täiesti vee all on, nii et seal vabalt paadiga sõita võib. Paremat kätt on väike heinamaa kuni metsaservani. Kõik heinakuhjad on vees, äärmised peaaegu pooldest saadik. Kuid viimastest kuhjast kuni jõesängini on veel hulk maad, aga kuhje pole enam: paistab, et vesi ei ole lasknud heina teha. Otsin silmadega jõesängi, kuid sellest ei saa ettekujutustki. Nagu lai järv on kogu vaade, on tunne, nagu asuks Võrtsjärve kaldal. Saan enesele paadi, ning pikk sõit mööda uue tee äärt algab, sõit silla poole. Kuna heinamaal vesi kõrge, siis võib siin mõlema aeruga täie jõuga tömmata. Teel silman teetäitjaid uuel teel, samuti askeldavad kirvemehed silla tellingite juures. Siinsamas asub ka luhavahi maja, mis veega piiratud: üks pörsas tuhnib kaldal, kuid tal pole sealt midagi leida — ainult kivid ja muld. Mees on uue teevalli peale tulivihane. Neid vihaseid ei olevat üks ega kaks. Kõik kiruvad teedeministeeriumi. Mees ei kahtle, et veetõstjaks olevat pikk vall, mis ei lase vett läbi. Vastasel korral sarnast uputust ei oleks olnud. Ta on ise käinud mitmed korrad paadiga jõge mööda silla alt läbi ning sel teel võib tähele panna, et vesi allpool valli on madalam kui ülevalpool. Kukkumine teeb umbes 6 tolli välja. Paadiga jõgepidi silla alt üles tulles on märgata, et sõudmine raskemaks muutub, veevool kiiremaks. Luhas leidub palju kohti, kus heinamaa on peaaegu mehe kõrguselt vee all.“ (Teedeminister O. Köster: Allpool tamm on niisama kui ülevalpool tamm.)

Nii näete, et see kirjutus ei ole sugugi kohutav, vaid on üks asjalik selgitus. Teine kartus oli kohalikkudel elanikkudel ka niivõrt

huvitav, et Riigikogu seda kuulata võiks. Kohalikud elanikud ütlesid, et kui niisugust kõrget tamm ehitama hakatakse, siis tuleb karta, et talvel, kui läbikäimine Käreverest sünnib, nimelt kui palgikoormatega metsadest tullakse, siis niisugune lugu võib juhtuda, et uue silla kaudu ei saa Emajõest üle. Lagedal luhal puhub kõva tuul viimse lumekübemekese, ja kui inimesed tulevad nüüd metsadest puukoormatega, siis ei saa sellest sillast üle. Talvel on Emajõgi aga peaaegu kogu aeg lahti. Kärevere sõna ütleb juba iseenesest, et seal käre koht on, ja sellepärast jõgi kinni ei külma. Tulevikus ei ole ka nahksilda, kust üle oleks saanud. Uue silla juures võib niiviisi liikumine päris katkeda. Vaadake, niisugune kartus oli inimestel selle uue silla suhtes. See kohalikkude elanikkude kartus on põhjendatud. Kohalikud elanikud oleksid läbi saanud nahksillaga, aga et teedeministeerium selle silla ehitamise otse peale surus ja otse käsu andis, et silla ehitamisele tuleb asuda, siis ei olnud midagi parata.

Asjakäik oli tõesti niisugune, et ainult mõne üksiku auriku, sellega ühe väikese kildkonna huvides on selle silla ehitamine sündinud, nii nagu härra Tammann õieti seda alla kriipsutas.

See oli Kärevere silla ehitamise mittekorralik ja mitterõõmustav algus!

Aga veel omapärasem oli kogu silla ehitamise käik. Kõigepealt tahtis teedeministeerium selle õnnetu silla püstitada mädast materjalist. Ta andis 19. novembril 1926 Tartu maavalitsusele käsu, et sild tuleb ehitada vana Jänese silla materjalist. 17. detsembril vastas Tartu maavalitsus, et see materjal on mäda. 4. märtsil 1927 käseb teedeministeerium uuesti, et sild ehitatagu Jänese silla materjalist, mille kohta maavalitsus ütleb jällegi, et see on mäda. Maavalitsus vastab 2 korda, et mädast materjalist uut silda ehitada ei saa.

Pärast seda kuulutatakse võistluspakkumine silla kavandite kohta. Määratakse silla projektide hindamise komisjon, mis koosnes teedeministeeriumi, inseneride ühingu ja tehnikumi esindajatest ning Tartu maavalitsuse esindajatest. Komisjonile tuli 3 silla kavandit ehk projekti. Auhindu oli 3. Need projektid vaadati läbi 10. III 28 ja nende projektide läbi vaatamisel tuli jälle üks väga omapärane lugu ilmsiks, mis võibolla Kärevere katastroofi algpõhjuseks oli. Tuli 3 projekti. Esimene oli varjunime „Ellipsi“ all, mille oli esitanud Taani firma Hoygaard ja Schulz, kes Tartu-Petseri raudteed ehitab. See projekt sai II auhinna. Kolmanda auhinna sai projekt, mille oli esitanud ins. Vambola, nagu see pärast selgus ümbrikute avamisel. Esimest auhinda ei antud üldse välja. Ei leitud nii väärlist pro-

jekti, mis oleks väärinud esimese auhinna. III projekt oli „Ahti“ varjunime all. See oli ins. Johanson'i projekt. Selle auhinnata jäänud kavandi soovitas komisjon maavalitsusele ehituse aluseks võtta. Harilikult korraldatakse võistluspakkumisi parema projekti saamiseks, siin tehti aga vastupidiselt. (M. Laarman, põl: Ei tea, mis põhjus pidi küll olema. Kas nagu meeldis?) Ei tea seda mina. Kärevere suhtes talitati vastupidiselt ja võeti auhinnata projekt suure ehituse teostamise aluseks, kuna aga auhinnaga kroonitud projektid kõrvale jäid.

Muidugi polnud Tartu maavalitsusel põhjust vastu väelda sellele, et auhinnata jäänud projekt tahetakse aluseks võtta. Kui teedeministerium tahab, et selle järgi ehitatakse, siis oli see tema asi. See oli ju teedeministeriumi sild, ja teedeministerium nõudis selle ehitamist. (Teedeminister O. Köster: Seal olid ka maavalitsuse esindajad.) Ega maavalitsuse liikmed, kelle kohal täna on põllumees, homme asunik, ülehomme tööline vabrikust, ometi tehnilistes küsimustes autoriteetsed ei saa olla, seda neilt nõuda ei saa. (Teedeminister O. Köster: Seal on kaks maavalitsuse inseneri olnud.) Enamus oli ikkagi teiste käes. (Teedeminister O. Köster: Ma loen Teile ette.) Ma juba lugesin ette, et komisjonis olid teedeministeriumi, inseneride ühingu ja tehnikumi esindajad, seega kolm esindajat maavalitsuse kahe esindaja vastu.

Kui oli asutud silla ehitamisele, sündis järgmine omapärane lugu silla ehitamisel. Kui projektid olid kinnitatud ja ehitusetööd välja antud, siis nagu ärkas ministerium unest ja andis uue käskkirja, et sild tuleb ehitada 1½ meetrit kõrgem, kui algkavatsus oli. See sündis pärast seda, kui projektid olid kinnitatud ja tööd välja antud. Vaadake, härrad Riigikogu liikmed, niisuguseid asju peaks teedeministerium ette nägema, aga mitte tagant järele tulema ja kava nii põhjalikult muutma hakkama, et 1½ meetri võrra sild kõrgemale tõstetakse. See teedeministeriumi poolt ettenägelik ja korralik ei olnud.

Nüüd tulid kõik algkavatsused ümbermuutmisele võtta pärast seda, kui niisugune nõudmine teedeministeriumi poolt oli esitatud. Esimene õnnetus selle õnnetu silla juures juhtus juuli alul 1928, kus lodjad vastu punktseina sõitsid ja seda vigastasid. Siis käis tuuker all jõepõhjas neid parandamas, ja seadis need arvatavasti korda. 24. oktoobril 1928 kihutas mereasjanduse peavalitsuse puksiir „Linda“ sillale teist korda otsa. Võib olla, et sama katastroof sai sillale saatuslikuks, sellele sillale, mis alguse sai just mereasjanduse peavalitsuse

nõudmisest. See puksiiri pealesõit viis telligid pooleteisemeetri võrra paigalt. Silla keskpost oli juba betoneeritud ja see vajus selle kokkupõrke tagajärjel viisteist sentimeetrit alla poole. Siis pärast seda katastroofi oli teedeministeriumil korraga väga kiire ja siis hakkas ta oma komisjone Käreveresse läkitama. Siis viidi kuidagi see sillarakendus ligikaudu vanasse asendisse ja jätkati betoneerimist. Nagu väga paljude riiklikkude tööde ja ehituste juures, tekkisid ka Kärevere silla juures juba selle ehitamise ajal praod. Nende pragude kindlaksteegemiseks või kaotamiseks telliti Kasari jõelt eriline aparaat kohale. Nüüd tuleb üks huvitav sündmus, millele palun teid, härrad Riigikogu liikmed, tähelepanu pöörata. Teedeministeriumi esindaja teatab 4. detsembril 1928 Käreverest teedeministeriumile, et enne selle aparaadi päralejõudmist määrinud insener Johanson, see teedeministeriumi eriteadlane, kõik praod tsemendiga kinni. Kuidas võis üks diplom-insener niisugust asja teha, kui teedeministeriumi arvates niisugust kinnimäärimist ei võinud toimetada teisiti, kui pidi tehtama selle erilise aparaadi kaudu. Ka see oli võibolla saatuslik asi selle silla ehitamise juures. (Teedeminister O. Köster: Järelevalve oli maavalitsuse poolt.) Ma tulen ka selle juurde tagasi. (Teedeminister O. Köster: Asjata viidate aega.) Ma ei viida aega, ma kirjeldan seda asja, sest see katastroof nõuab paarkümmend miljonit riigi raha, ja see on küllalt suur summa, et selle juures natuke „aega viita“, nagu minister ütleb. Niisugust pragude kinnimäärimist toimetatakse meil ka teiste ehituste juures, nagu mulle asjatundjad seletanud.

Nii siis ehitati seda silda ja määriti neid pragusid, kuni sild valmis sai. 12. ja 13. detsembril toimetati komisjon teedeministeriumi esindaja osavõtul silla vabastamist tellingitest. Seati üles vastavad aparaadid, mis vajumist pidid kontrollima, ja leiti, et sild on korras, ja see vabastati rakendustest. Teedeministeriumi esindaja sai aga vaevalt ära sõita, kui sild kõige täiega Emajõe põhja langes.

Kärevere katastroofist saadik seisab nüüd iga kodaniku keelel küsimine, kes selle ehitamise eest esijoones vastutav on. Ja nagu ma ütlesin, oli teedeministerium järele see, kes siin alul väga omapäraselt talitas. Tema poolt lanseeritud teated olid niisugused, et kogu see sillaehitamise asi ei olewat sugugi teedeministeriumi puutunud, vaid olewat puha kohaliku omavalitsuse asi. Ja ometi on olemas vastavad seadused ja määrused, mis kõik sellesse küsimusse selgust toovad, ja mille põhjal saab otsustada, kes on vastutav. Mis ütlevad siis need seadused, ja kellele langeb üldjärelevalve sil-

dade ehitamisel? Riigikogu poolt on 23. oktoobril 1924 vastu võetud Maanteede ja siseviste veeteede valitsuse likvideerimise seadus, mis avaldatud Riigi Teatajs nr. 130 — 1924. Seal ütleb § 2: ...maanteede ja sildade korrashoidmise alal kuulub kõrgem tehniline järeleveteadeministeeriumile... Siin on minu arvates küllalt selgesti öeldud, et tehniline järeleveteadeministeeriumil. Edasi on teedeministeerium ise avaldanud määruse 5. veebruaril 1924 — ehitustööde väljaandmise ja ehituselepingute sõlmimise ja kinnitamise kohta, kus § 1. öeldakse, et „kõik projektid tulevad ministeeriumi kinnitamisele“. Minu härrad, kui üks asutus võtab enesele projektide kinnitamise ja järeleveteadeministeeriumi, siis peab ta ka vastutust kandma. Samas määruses ütleb § 10 järgmist: „Vastutavaks tööde juhatajaks olgu ette pandud ja kinnitatud maksvate seaduste järele ehitusõigustega isik. Vastutava tööde juhataja kinnitab ametisse lepingut kinnitaja asutus.“ Ja see asutus on teedeministeerium. Kui Tartu maavalitsusel ei olnud kohapeal järeleveteadeministeeriumi, siis on vastutav selle eest teedeministeerium, kellele ta oma määrus paneb kohustuse, et vastutava tööde juhataja kinnitab ametisse lepingut kinnitav asutus. Mispärast siis ministeerium laskis ehitada silda ja ei nõudnud järeleveteadeministeeriumi? (Teedeminister O. Köster: Küllalt nõutud.) Siis oleks pidanud võtma teised abinõud tarvitusele.

(Koosolekut hakkab juhatama abiesimees **M. Martna.**)

Mina võin öelda, miks seda ei ole täidetud. Maavalitsuse ringkondades öeldakse nii, kust pidime meie võtma Tartus selle eriteadlase, keda järele valvama panna, kui silla ehitajaks oli teedeministeeriumi eriteadlane.

Aga on veel teisi ja palju selgemaid asju seadustes ja määrustes, mis ütlevad, kes selle silla eest vastutust kannab. 1925. a. on Riigi Teatajas nr. 83/84 avaldatud „Määrused teede ja sildade ehitamise ja parandamise kohta riigi kulu“. Seal on öeldud, et projektid ja eelarved kuuluvad enne teostamist teedeministeeriumi kinnitamisele. Ja seal on § 13, mis on kõige tähtsam ja põhjanevam, kus on öeldud: „Teedeministeerium valvab ehituste teostamise järele vastavalt kinnitatud projektide ja maksvatele tehnilistele tingimustele isiku kaudu, keda ta selleks on volitanud. Järeleveteadeministeerium teatab omaavalitsus teedeministeeriumile ja riigikontrollile järgmistest tööde järkudest“. Selles teedeministeeriumi oma määruses on otsekohe öeldud, et teedeministeerium valvab teatava isiku kaudu tööde teostamise järele. Kui seal

ei olnud järeleveteadeministeeriumi kohal, kus oli siis teedeministeeriumi järeleveteadeministeerium, mida talt ta oma määrus nõuab? Ja kui öeldakse, et teedeministeerium nagu ei oleks kohustatud olnud selle silla korralliku ehitamise eest valvama, siis need teedeministeeriumi oma määrused ja seadused annavad selge vastuse ja ütlevad, et teedeministeerium oli just kohustatud siin järele valvama. Samas määruses öeldakse, et omaavalitsus teatab teedeministeeriumile ja riigikontrollile järgmistest tööde järkudest. Nii näete, et ka riigikontroll on pandud sildade ehituse juures järeleveteadeministeeriumi juures järeleveteadeministeeriumi. Ei saa aga olla järeleveteadeministeeriumi, kui ei ole vastutust. Omaavalitsus peab teatama järgmistest tööde järkudest: 1) tööde algusest, siis p. 4. järgi sillasadammaste kaevikute valmisaamisest, kusjuures kaevikud projektis ettenähtud aluspõhjani süvendatud ja tühjaks pumbatud peavad olema. Selle kohta on varem teedeministeeriumi poolt ette toodud, ja lasti välja paista ka teedeministri vastuses, et maavalitsus ei olevat kutsunud nende tööde juurde teedeministeeriumi, vaid talitanud omapead. Ma võin öelda, et see õige ei ole, ja et see seletus, mille teedeministeerium selles asjas ajakirjanduses avaldas, ebatäpne on. Kui teedeministeerium oma kirjavahetuses soriks, siis leiaks ta seal Tartu maavalitsuse telefonogrammi nr. 999 — 21. juulist 1928, millega teedeministeeriumi esindaja on välja kutsutud ja Käreveres käinud. Nii et väide, nagu ei oleks teedeministeerium teadnud, kui seal kaevikud valmis said, ei ole täpne ja õige.

Nüüd võidakse välja tulla väitega, et vaadake, uus maanteede seadus paneb suurema kohustuse omaavalitsustele ja jätab ainult nii-öelda ülema järeleveteadeministeeriumile. Ringkirjaga 5. juulist 1928 teatas aga teedeministeerium, et kõik endised tehnilised määrused jäävad edaspidise korralduseni maksma, sellega jäi vastutus täiesti teedeministeeriumile kui ülemale järeleveteadeministeeriumile.

Nii, austatud Riigikogu liikmed, teie näete, et siin ühtki kahtlust olla ei saa, et teedeministeerium selle õnnetu silla suhtes peab esijoones vastutust kandma. See selgub peale nende seaduste ja määruste ka sellest juhtivast osastki, mis teedeministeerium selle silla ehitamisel etendanud.

Lubage, et ma teile üksikuid momente sellest nimetan ajalises järjekorras, et kujukamat pilti pakkuda. Teedeministeerium annab 17. detsembril 1926. aastal Tartu maavalitsusele käsu Kärevete sild ehitada ja teedeministeerium annab selleks raha. Siis laskis teedeministeerium Tartu maavalitsusel silla skitsid valmistada, mis 17. novembril 1927. aastal teedeministeeriumi inseneride komisjon

läbi vaatas. Projektide hindamise komisjoni kuulus jällegi teedeministeeriumi esindaja. 21. märtsil 1928 kinnitas teedeministeerium Kärevere silla ehitamise projekti, ja teedeministeeriumi esindajad käisid kohapeal silla ehitamise juures järgmiselt: 15. juunil 1928, kui töö algas, teedeminister A. Kerem isiklikult, ehitustehnika osakonna direktor Perna ja nõunik Sakkeus, 26. juulil 1928 kaevikute vastuvõtmise juures nõunik Sakkeus, 25. oktoobril 1928 insener Nemirovitsh-Dantshenko, 28. oktoobril 1928 direktor Perna, prof. Madisson, insener Käppa ja ins. Nemirovitsh-Dantshenko, 1. novembril 1928 teedeministeeriumi esindaja, 4. detsembril 1928 direktor Perna ja insener Nemirovitsh-Dantshenko, 12. ja 13. detsembril 1928 insener Nemirovitsh-Dantshenko. Pärast kokkuvarisemist käisid 19. detsembril 1928 insener Jürgenson, direktor Perna, prof. Madisson, ins. Käppa ja insener Nemirovitsh-Dantshenko.

Austatud Riigikogu liikmed, kas on pärast seda veel kahtlust, kui teedeministeerium oli kohustatud järelevalvet teostama silla ehitaja üle, kes siis on vastutav, kui järelevalve puudulik olnud. Maksvad seadused ja määrused kui ka teedeministeeriumi osavõtt Kärevere silla ehitustööde käigust ütlevad meile, et teedeministeerium on see, kes esijoones vastutust peab kandma.

Kui Kärevere sild kokku varises, määras teedeministeerium komisjoni õnnetuse põhjusi uurima. Avalik arvamine imestas sel puhul ja täiesti põhjendatult, et siin teedeministeeriumi asunud ise oma tegevust uurima. (R. Penno, as vahelhüüe.) Nüüd tuleb ainult rõõmustada, et see asi õige käigu saanud, ja erapooletu kohtuvõim uurimist alustanud. (Vahelhüüe.)

Kui kõneldakse betoonist, siis lubatagu mulle ka seda asja valgustada. Olen selles asjas sama suur eriteadlane, kui härra minister. Seltskonnas arvatakse üksmeelselt, et see õnnetu betoon selle silla katastroofi põhjuseks oligi ja selle silla allavett viis. Asjatundjad ütlevad piltlikult, et sellel sillal sambaid, mis seda kandma pidid, all polnudki. Ehitaja valas küll betoonisegu samba vormidesse, arvas, et neist saavad sambad. Hõredatest punt- või sambakastidest, millest tuuker läbi võis pääseda, viis läbijooksev vesi aga tsemendisosa ära, nii et järele jäi paljas liiv. Küsitav, kas seegi järele jäi.

Austatud Riigikogu liikmed! Ainult India muinasjuttudes seisavad sillad õhus. Meil on neil see halb omadus, et kui neil tuge all ei ole, siis langevad sisse. Neist puntseintest on Kärevere katastroofist saadik palju juttu olnud. Ka nendegi suhtes ei ole teedeminis-

teerium süütu. Alles hiljuti kuulsime, kuidas Pärnumaal Tori jõesuu silla ehitamisel maa-valitsus mitmekordsed puntseinad tahtnud ehitada, teedeministeerium tõmbanud aga kavalale kriipsu, öelnud, et ühekordne käib küll. Võibolla sellepärast ei saanudki teedeministeeriumi oma esindajat neil päevil sammaste ehitamise tööd vastu võtma, võibolla kartusel, et kui seal ka äpardub, siis vastutus temale langeb. Ka Käreveres ehitati teedeministeeriumi nõudel silla sammaste puntseinad ühekordsed, hoolimata käredest veevoolust. Maa-konna inseneride poolt soovitati teedeministeeriumile saadetud eelkavandis kahekordsed puntseinad ehitada, kusjuures vahe oleks saviga veekindlaks tehtud. Teedeministeerium aga käskis teha ühekordsed, mis silla ehitusele saigi saatuslikuks.

Betooniasjandus on võrdlemisi uus teadus, mis just viimasel ajal suuri edusamme teinud ja laialist huvi äratanud. Kärevere katastroof on näidanud, et meie teedeministeerium ja tema insenerid betooniasjanduse alal oskamatud ja ajast kaugele maha jäänud, nii nagu üks Tallinna ajaleht kirjutab, mitte see, kus ma toimetaja olen, vaid „Päevaleht“. Inimesed, kes betooniasjanduse tundjad, ütlevad, et meil ei osatavat hinnata, kui suur tähendus on betoonitööde juures materjalil, selle omadustel ja kokkuseadel. Meil vaid sumatavat teatud proportsioonis tsementi, liiva ja kruusa ning vett kokku, et küll sellest juba betoon saab. Proportsiooni jälgimisel üksi ei olevat aga suurt tähtsust, vaid betooni vastupidavus ja kindlus olenevat kümnest muust asjaolust, millele aga meil suurt tähelepanu ei pööratavat.

Härrad Riigikogu liikmed! Teedeministeeriumi poolt on välja antud raamat, mis kannab pealkirja „Ehitustööde tehnilised nõuded ja tingimused.“ Selles raamatus on näiteks ette nähtud, et suuremate ehituste puhul tuleb tsementi proovida lasta, tuleb proovida lasta ka rauda. Viimane peab oma omaduste suhtes vastama nõuetele, mis ette nähtud Saksamaa normides. Siin ütlevad inimesed, kes selle asjaga tegemist teinud, et kuigi teedeministeeriumi raamatus on ette nähtud, et raud peab proovitud olema, on meil võetud vana rauda siinsete vabrikute õuedest. Härrad, ma küsiks, kas niiviisi võib silda ehitada, kui ei ole proovi tehtud, kas raud ja teras peab vastu? Kas selle raua suhtes on tehtud katset, et selle tõmbepinge nii kõva on? Edasi on raamatus punkt, kus öeldakse, et töövõtja peaks katset tegema, kas raud nõutavale survepingele vastu pidada suudab. Kas on seda täpselt tehtud? Edasi tuleb hoiduda igast betooni vapustusest. Aga mis meie nägime?

Laevad sõitsid kaks korda sillale otsa. Ma arvan, siin on patustatud algmõistete vastu. Siis öeldakse selles raamatus, et sarnaste ehitusetööde täideviimiseks on esmalt vaja valmistada katsekehi. Kas need katsed on tehtud? Neid ei ole vist tehtud. Siis on veel öeldud, et vesi peab olema betoneerimisel liikumata olekus, kuid ka seda ei ole tähele pandud.

Kärevere silla sammaste betoneerimist on teedeministeerium nõudnud vormeli järgi 1:12. Asjatundjad ütlevad, et kunagi ei betoneerita niisuguse proportsiooni seguga vee all. Härra Johanson on võtnud omapead 1:10. Asjatundjad arvavad, et 1:6 ehk oleks pidama jäänud. (Teedeminister O. Köster: Härra Tupits, 1:4:7 oli teedeministeeriumil. — Vahelhüüded keskel.) Võin niipalju öelda, et see võrdlus 1:4:7 olevat ehitustehniliselt niisama, kui öelda, et villane riie on kõvem linasest. See võrdlus on absurd.

Kärevere silla ehitaja insener Johanson oli meie teedeministeeriumi parem eriteadlane betooniasjanduse alal, nagu seda teedeminister ütles. Kui nõrgad on siis teised? Tema käes polnud aga Kärevere sild esimene aia taha minev vasikas. Eks need kurikuulsad viaduktid siin Tallinnas ole ka tema juhtimisel ehitatud, mis täis pragusid ja mida kinni määratakse, nagu Kärevereski. Teedeministeeriumi komisjon leidnud siin, et määrimine olnud hea, kuid pärast selgunud, et olnud halb, ning kinnimääratud kohad on ruttu maha kratsitud. Niisugune versioon on minule ette kantud. Kui see õige on, siis näete, härrad Riigikogu liikmed, et need vastuvõtjad head asjatundjad ei ole.

Saksamaal, austatud Riigikogu liikmed, ei lubata betooniasjanduse alal ka diplomeeritud inseneridel muidu töid teha, kui peavad erilise eksami ehitusepolitsei ees sooritama, siis alles lubatakse neil sääraseid töid enesele võtta. Meil aga on ühe suurema riikliku betoonitöö faktiliseks teostajaks, ma mõtlen siin Tallinna viadukti, olnud üks lihunik. Inimesed ütlevad, et see härra, kes oma erialal võib asjatundja olla, on tegelikult esimest korda näinud, kuidas betooni valmistatakse ja segatakse. Mis imestada siis, et niisugustel kordadel meie sillad ja viaduktid pragunevad ja kokku varisevad. (Teedeminister O. Köster: Maavalitsus andis seal tööd välja.)

Teedeministeeriumi tegevusest sildade ehitamisel, härrad Riigikogu liikmed, räägitakse otse kurioosume. (Teedeminister O. Köster: Aga Teie tegevusest on räägitud kurioosume täna.) See küsimus on päevakorrast juba läinud.

Sindi sillal — mis teedeministeeriumi enda poolt ehitati — on pooled veealalasse torud ehitamata või paigutamata jäänud. Need tulevad nüüd paratamata tagant järele ehitada. (J. Voiman, stp: Mispärast Tartu maavalitsus siis järele ei valvanud?) Sindi sild ei ole Tartumaal, härra Voiman. Insenerid ütlevad, et meil tõmmatavat ehituseprojektides uuemad leiutised teedeministeeriumis lihtsalt maha, et kokkuhoidu saavutada, ei peeta aga seda silmas, et niisugune kokkuhoid võib rohkem kahju kui kasu tuua. Öeldakse, et meil ehitatavat betoonsildu nii, nagu neid ehitati 20 aastat tagasi, kus betooniasjandus alles lapsekingis oli. Mis ime siis, et need sisse kukuvad. Öeldakse aga, et kui keegi läheks ja püüaks teedeministeeriumis uuemat kirjandust betooniasjanduse üle hankida, siis ta seda ei leiaks. Sinna käivat vaid betooniasjanduse ajakiri, mis aga ka lahti lõikamata seisvat. Kui meil nii vähe tähelepanu betooniasjandusele juhitakse, siis on muidugi asi halb.

Kärevere katastroof on minu arvates üht vastuvaidlemata tõendanud ja nimelt, et senine sildade ehitamise kord mäda ja siin uuen dust kiiresti vaja. On selge, et niisugune kord, kus mitu asutust ehitavad, kellest pärast keegi vastutust kanda ei taha, ei kõlba ja kõrvale tuleb heita. Minu arvates on teedeministeeriumi süü, et ta nende sadade miljonite kasutamiseks, mis ta käest sildade ja teede ehitamise alal läbi käivad, tööorganisatsiooni pole osanud luua. Ta oleks võinud sellele mõelda ja süia Riigikogu ette tulla kavadega ja uuen dustega. Ta pole seda teinud. (K. Päts, põl: Aga kui taheti Maanteede seaduse juures suuremaid õigusi anda inseneridele, siis taheti ainult registreerida.)

Vahelhüüdes tähendas härra teedeminister, et vastutus tuleks maavalitsusele panna. Mina tähendasin juba, et seda teha ei saa, sest maavalitsuse liikmetelt, kes täna asunikud, homme põllumehed, ei või niipalju nõuda. Öeldakse aga, kus on siis nende insenerid. Kuid siin võib öelda, et maavalitsuselt ei või nõuda, et nad suudaksid iga ala jaoks eriteadlast-inseneri pidada. Meie maavalitsused peavad üheainsa inseneriga läbi ajama ja paremal juhtumisel kahega. Üks või kaks inseneri ei saa aga hakkama niisuguste lahku minevate aladega. Sääraseid eriteadlasi-insenere võib minu arvates ainult keskkohast ülal pidada. Ta pole aga seda teinud. Teedeministeerium ei ole siimaani Riigikogule mingisuguseid ettepanekuid esitanud ega krediiti nõudnud. Peale selle öeldakse mulle, et meie teedeministeeriumis olevat tööd täitsa vale alusel organiseeritud, samuti olevat ka

järelevalve vale alusel organiseeritud. Meil olevat nimelt nii, et teedeministeerium on oma järelevalve alal terve riigi jaganud raionidesse, näiteks Tartumaa ja Võrumaa jaoks on tal üks insener, ja kõik tööd, mis tulevad, olgu see sildade või raudteede ehitamine, on selle käes, ta on just kui kuberner oma maalal. Siis on teine Viljandi- ja Pärnumaa jaoks, kolmas põhjapoolsete maakondade jaoks j.n.e. Minu arvates ei ole niisugune raionidesse liigitamine õige, sest üks insener ei saa kõiki alasid järele valvata, ei saa olla igal alal asjatundja, peaksid olema eriteadlased, kes asja tunnevad. Kui see aga teedeministeeriumis nii olnud, siis on see väga suur puudus olnud.

Seni on ajalehtedes õieti märgitud, ja Kärevere katastroof on seda näidanud, et komisjonidega sildu ehitada ei saa. (A. Anderkopp, tõer: Pärns õige!) Jah, härra Anderkopp, selles asjas oleme meie tihtipeale ühel arvamisel, aga kui komisjonide süsteem kaotamisele tuleb, siis läheme lahku. Need komisjonid püsivad edasi, mitte üksi sildade ehitamise alal, vaid ka riigi valitsemise alal. Sellepärast peaks Kärevere katastroof õpetust andma, mitte ainult sildade ehitusekomisjonide kaotamiseks, vaid ka riigi valitsemise alal. Loodan siiski, et kui need küsimused arutusele tulevad, et siis ka mõni kaasatuliija leidub. Kahjuks kuulsin teedeministri seletustest, et tema suuri lootusi paneb komisjonidele ka tulevikuski, sest tema ütles, et tahab inseneride nõukogu reorganiseerida, sellele suuri lootusi pannes. Mina usun, et insenerid, kes nõukogus, on tõesti asjatundjad omal alal. Kuid pean ütleva, et niisuguses asjas, nagu seda on järelevalve, ei või nõukogule lootusi panna. Siin peab teedeministeerium enesele asjatundjad muretsema, kes tööd hinnata oskavad ja ühtlasi ka selle eest vastutavad, sest nõukogu ei vastuta.

Austatud Riigikogu liikmed, paljas hädaldamine Kärevere silla rusude juures ei vii meid kaugele ja sellest ei ole meil nüüd tagantjärele mingit kasu, vaid vaja on tuleviku peale mõelda. Meil on praegu kahe uue raudtee ehitamine käsil. Neile kahele raudteele tuleb umbes 120 betoonsilda ehitada. Härrad Riigikogu liikmed, kui neist pooled peaksid sisse kukkuma, siis oleks see meie rahvale õnnetuseks, mida meie välja kannatada ei

suudaks. Meie peame hoolitsema selle eest, et neist 120 sillast ei kukuks ükski sisse, vaid kõik püsima jääksid. Meie ei ole nii rikkad, et võiksime veel tulevikus nii miljoneid tuulde pilduda, nagu seda Käreveres tehti. Jäägu see viimseks.

Seepärast, austatud Riigikogu liikmed, peaks minu ettepanek, mis ei taha mingisugust umbusaldust kellelegi avaldada, vaid täitsa asja huvides seisab, kõigile vastuvõetav olema:

„Ära kuulates läbirääkimisi erakorralise teadaande puhul Kärevere silla sisselangelmise kohta, leiab Riigikogu, et sildade ehitamise ja järelevalve senine organisatsioon äärmiselt puudulik on ja teedeministeerium selle kiiresti ümber korraldama peab. Sellele tähelepanu juhtides, läheb Riigikogu päevakorras edasi.“

Sellega lõpetades tahaksin veel alla kriiputada üht ajakirjanduse artiklit, mille hiljuti üks leht avaldas pealkirja all „Meie peame juurde õppima“. Mina arvan, et betooniasjanduse alal selle ala puudulikust õppimisest see õnnetus tulnudki. Ma lisaksin siia juurde veel sooviavalduse, et meie kõiki neid asju rohkem õppida katsuksime, et tulevikus enam Kärevere katastroofe ei korduks.

5. Riigikogu järgmise koosoleku määramine.

Abiesimees **R. Penno** (korra kohta): Juhatusel nimel teen ettepaneku, pidada Riigikogu järgmine koosolek reedel, 8. veebruaril s. a. kell 10 homm. (Päevakord prot. nr. 211/12.)

Kuna tänaseks on määratud komisjonide koosolekud, siis ei pidanud juhatus võimalikuks pidada Riigikogu koosolekut kell 5 p.l. Et aga riigi eelarve järke ootab, siis on vaja homme koosolek pidada hommikul, ja kavatsusel on pidada õhtul veel teine koosolek.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

On tehtud ettepanek, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abiesimees **M. Martna**.

Abiesimees **R. Penno**.

Sekretär **A. Tammann**.

Abisekretär **O. Liigand**.